

Svrgavanje kraljeva u srednjovjekovnoj Europi

Milković, Marija

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:897500>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-31**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište u Zadru

Odjel za povijest

Diplomski sveučilišni studij povijesti(jednopedmetni); smjer nastavnički

Marija Milković

Svrgavanje kraljeva u srednjovjekovnoj Europi

Diplomski rad

Zadar, 2022.

Sveučilište u Zadru

Odjel za povijest

Diplomski sveučilišni studij povijesti(jednopedmetni); smjer nastavnički

Svrgavanje kraljeva u srednjovjekovnoj Europi

Diplomski rad

Student/ica:

Marija Milković

Mentor/ica:

Doc.dr.sc. Antun Nekić

Zadar,2022.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Marija Milković**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Svrgavanje kraljeva u srednjovjekovnoj Europi** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 4. rujan 2022.

Sadržaj:

1.	Uvod.....	1
2.	Politička i ideološka pozadina događanja u Europi	5
3.	Englesko kraljevstvo	8
3.1.	Ivan Bez Zemlje	10
3.1.1.	Dolazak na vlast i politička kriza	10
3.1.2.	Velika povelja sloboda	11
3.1.3.	Baronski rat	13
3.2.	Henrik III.....	15
3.2.1.	Marshallova pobuna	16
3.2.2.	Drugi baronski rat.....	18
3.3.	Edward I.....	19
3.3.1.	Odnos prema parlamentu do 1294. godine.....	20
3.3.2.	Odnos prema parlamentu od 1294.-1307. godine	21
3.4.	Edward II.....	23
4.	Ugarsko-hrvatsko kraljevstvo	27
4.1.	Marija Anžuvinska	30
4.2.	Žigmund Luksemburški	33
4.2.1.	Aristokratska pobuna iz 1397. godine	35
4.2.2.	Kraj vladavine	38
4.3.	Matijaš Korvin	39
4.3.1.	Opozicija češke aristokracije.....	40
4.3.2.	Kraj vladavine	41
5.	Sveto Rimsko carstvo Njemačke narodnosti	42
5.1.	Venceslav IV.....	42
6.	Zaključak	45
7.	Sažetak.....	48

8.	Summary	49
9.	Popis literature	50

1. Uvod

Tema diplomskog rada je *Svrgavanje kraljeva u srednjovjekovnoj Europi*. Iako se na prvi pogled može zaključiti da je riječ o temi koja se može vrlo lako prikazati, ipak ista ima dublju političku i ideološku konotaciju. Riječ je o temi kojom će se pobliže objasniti političke i ideološke promjene u srednjovjekovnoj Europi koje su bile usko povezane jer su se ideološkim promjenama nastojale opravdati političke promjene.

Već na samom početku srednji vijek je označio nove političke promjene u Europi. Dominacija Rimskog Carstva je dolaskom germanskih i drugih naroda bila prekinuta, dok su isti narodi formirali niz kraljevstava na područjima nekadašnjeg Carstva. U središtu političkog života srednjovjekovne Europe bilo je monarhijsko uređenje koje je smatrano najboljim državnim uređenjem. Jedan od poznatih zagovaratelja monarhijskog uređenja bio je firentinski pjesnik Dante Alighieri koji je državu uspoređivao sa ljudskim tijelom, a s obzirom da tijelo ima jednu glavu tako i država treba imati jednu glavu, odnosno jednog vladara. Štoviše, Dante je smatrao kako država može ostvariti prosperitet ukoliko ima isključivo jednog vladara. Dante je svoj stav argumentirao religijskim motivima, odnosno smatrao je da bi državom trebao vladati jedan vladar jer svijetom vlada jedan Bog.¹

Međutim, u stvarnosti su europska kraljevstva, metaforički gledano, postala tijela sačinjena od glave i udova. U vezi s tim, glava kraljevstva je bio vladar, dok su udovi istoga bili članovi plemstva. Ovisnost glave o udovima, odnosno kralja o plemstvu je vidljiva u činjenici da je kralj za provedbu određenih ideja trebao pristanak plemstva.²

Plemstvo se kao društvena skupina počela razvijati u 12. stoljeću,³ a poticaj za razvoj iste je bilo njeno savezništvo sa kraljem koje se dogodilo iz potrebe da se kraljevstvo obrani od vanjskih neprijatelja.⁴ Tijekom ratnog razdoblja suradnja kralja i plemstva je bila nužna. Naime, vladar se oslanjao na vojne vještine plemstva, a njihova podrška mu je bila potrebna i za dobivanje financijskih sredstava koje je ratovanje

¹ B. Guenee, 1985, str. 66.-67.

² B. Stollberg-Rilinger, 2018, str. 17.-18.

³ M. Bloch, 2014, str. 300.

⁴ H. Zmora, 2001, str. 21.

„zahtijevalo“.⁵ Dotična financijska sredstva su se dobivala oporezovanjem. No, kralj nije mogao poreze nametnuti bez već spomenute suglasnosti plemstva.⁶ Kako bi osigurao njihovu podršku vladar je članove plemstva postavljao na državne službe.⁷ Također, plemstvo je za pružanje vojne i političke potpore vladaru dobivalo posjede i financijske olakšice koje drugi članovi društva nisu imali.⁸ Aristokracija je imala poseban pravni položaj i nasljedni status. U vezi s tim, za priznavanje aristokratskog statusa oba elementa su morala biti prisutna. Naime, nasljedni status bez pravnog priznanja nije bio dovoljan za stjecanje aristokratskog položaja.⁹ Posjedi i utvrde su bili elementi jačanja oligarhijske moći plemstva.¹⁰ Plemstvo počelo težiti ka razvoju političke i ekonomske nadmoći¹¹ što je utjecalo i na promjenu njihova odnosa prema kruni.

Plemstvo je u 13. stoljeću imalo aspiracije u prisvajanju kraljevskih ovlasti što će reći da je počelo dirati u suverenost vlasti u kraljevstvu koja je prema tradicionalnim shvaćanjima pripadala kralju.¹² Kralj je bio odraz božanskog djelovanja u kraljevstvu.¹³ Također, kralj je bio iznad zakona¹⁴ jer je svaka njegova odluka bila zakon, dok je kraljevstvo, odnosno kraljevska kruna smatrana osobnim kraljevim vlasništvom.¹⁵

Suvereni vladar je morao posjedovati određene vrline koje bi ga učinile idealnim vladarom i čiji legitimitet vlasti ne bi dolazio u pitanje. Uz imena dobrih vladara su se vezali epiteti kao što su mudar, hrabar, dobar i slično.¹⁶ Ponajprije, srednjovjekovni vladar je morao biti kršćanin te je morao živjeti i vladati prema kršćanskim načelima. Nadalje, vladar je morao vladati pošteno i pravedno. Vladar je

⁵ H. Zmora, 2001, str. 9.-20.

⁶ H. Zmora, 2001, str. 8.-9.

⁷ I. Bard, 1978, str. 118.

⁸ I. Bard, 1978, str. 16.

⁹ M. Bloch, 2014, str. 299.

¹⁰ A. Zsoldos, 2013, str. 213.-214.

¹¹ I. Bard, 1978, str. 118.

¹² L. Sunderland, 2017, str. 21.

¹³ L. Sunderland, 2017, str. 4.

¹⁴ L. Sunderland, 2017, str. 4.

¹⁵ I. Bard, 1978, str. 72.

¹⁶ B. Guenee, 1985, str. 70.

morao posjedovati moć, strpljenje i dobrotu koje mu je prema srednjovjekovnim shvaćanjima darovao Bog. Usto, vladar je morao biti obrazovan te po prilici i milosrdan.¹⁷ Suveren vladar je morao biti moćan, ali njegova moć je trebala biti upotrebljena u ispravne svrhe.¹⁸ To su bile karakteristike kojima su se opisivali idealni vladari. Isključivo su idealni vladari bili smatrani kraljevima, s obzirom da se smatralo da je latinska riječ za kralja izvedenica od latinske riječi za ispravnost.¹⁹

S druge strane, prema srednjovjekovnim shvaćanjima loši kraljevi nisu postojali. S tim u vezi, vladari koji su djelovali suprotno spomenutim odlikama nisu bili kraljevi, već tirani jer su zloupotrebjavali kraljevsku vlast za ostvarenje vlastitih interesa.²⁰ Tirani su bili pohlepni i nasilni ljudi koji su kao jedini zakon priznavali svoju volju.²¹ Vladare tirane se metaforički uspoređivalo sa vukovima.²² U vezi s tim, postojale su dvije vrste tirana ovisno o tome da li su imali legitimno pravo da postanu vladarima.²³ Postojao je i oblik tiranije koji se nazivao „miješana tiranija“, a podrazumijevao je oblik vladavine u kojoj se vladar loše odnosio prema jednoj od političkih grupa, a usporedno je djelovao za dobrobit kraljevstva. Ipak, dio srednjovjekovnih mislioca je opravdavao vladare tirane. Naime, jedni su smatrali kako su tirani imali svoju ulogu u svijetu jer su kao Božji službenici kažnjavali zle ljude.²⁴ S druge strane, postojala su i mišljenja kako za tiraniju nisu krivi vladari nego njihovi savjetnici koji su bili u kraljevoj službi upravo kako bi ostvarili svoje interese.²⁵

Kako se trebalo postupati prema vladarima tiranima? Prema nekim mišljenjima je najbolja vrsta kazne za takvog vladara bila smrt. No, u vidu treba imati činjenicu da se prema kršćanskim stajalištima vladare tirane smatralo zlima. Također, smatralo se da će ubojstvo takvih vladara za posljedicu imati povećanje zla unutar

¹⁷ B. Guenee, 1985, str. 70.-72.

¹⁸ L. Sunderland, 2017, str. 2.

¹⁹ C. J. Nederman, 2018, str. 140.

²⁰ B. Guenee, 1985, str. 84.-85.

²¹ C. J. Nederman, 2018, str. 140.-141.

²² L. Sunderland, 2017, str. 7.-8.

²³ C. J. Nederman, 2018, str. 141.

²⁴ C. J. Nederman, 2018, str. 140.

²⁵ C. J. Nederman, 2018, str. 151-153.

kraljevstva. Osim toga, tirane je mogla kazniti isključivo osoba sa istinskim i pravednim namjerama.²⁶

Kao bolja kazna za vladare tirane se „nametnulo“ njihovo svrgnuće za prijestolja.²⁷ Tko je imao pravo svrgnuti takvog vladara? Odluka o svrgnuću vladara tiranina ovisila je o stupnju autonomije pojedinog kraljevstva. Naime, kraljevstva koja su imala manji stupanj autonomije bila su podređena vanjskim političkim utjecajima, od kojih su najčešći bili papa i car. U kraljevstvima sa manjim stupnjem autonomije pravo svrgavanja vladara imali su ili papa ili car, ovisno o tome koga su kraljevi priznavali kao suverena. U kraljevstvima koji su imali potpunu autonomiju pravo svrgavanja vladara je prisvojilo plemstvo²⁸ koje se u razvijenom srednjem vijeku počelo smatrati zaštitnikom i predstavnikom kraljevstva kada bi legitiman vladar bio odsutan iz istoga.²⁹

O političkoj i ideološkoj pozadini kojom je plemstvo opravdavallo svrgavanje kraljeva će se raspraviti u prvom dijelu rada. Zatim, prikazat će se primjeri svrgavanja kraljeva u Engleskoj, Ugarsko-hrvatskom kraljevstvu te na području čeških zemalja. U vezi sa Engleskim kraljevstvom razmotrit će se pokušaji svrgavanja Ivana Bez Zemlje, Henrika III., Edwarda I. i Edwarda II. Također, pružit će se uvid u važnost pravnih dokumenata, poput Velike povelje i krunidbenih zavjernica za svrgavanje kraljeva. Tema *Svrgavanja kraljeva u srednjovjekovnoj Europi* će se razmotriti i na primjerima vladavine ugarsko-hrvatske vladarice Marije Anžuvinske te njenih nasljednika Žigmunda Luksemburškog i Matijaša Korvina. Naposljetku, prikazat će se pokušaji svrgavanja Venceslava IV. koji je vladao Svetim Rimskim Carstvom Njemačke Narodnosti i češkom pokrajinom Bohemijom.

²⁶ C. J. Nederman, 2018, str. 143.

²⁷ B. Guenee, 1985, str. 85.

²⁸ B. Guenee, 1985, str. 85.-86.

²⁹ I. Bard, 1978, str. 62.-63.

2. Politička i ideološka pozadina događanja u Europi

Kako bi se razumijelo pitanje svrgavanja kraljeva u srednjovjekovnoj Europi potrebno je razmotriti političku i ideološku pozadinu događanja. Velika politička promjene koja se dogodila u razvijenom srednjem vijeku bila je vezana uz karakter kraljevske vlasti. Glavna karakteristika monarhijskog uređenja bila je kraljevska vlast nasljednog karaktera. Nasljeđivanje prijestolja se u srednjovjekovnoj Europi moglo dogoditi na nekoliko načina. Prvi način nasljeđivanja prijestolja događao se na temelju nasljednog prava. U većini slučajeva poštivalo se načelo primogeniture, odnosno nasljeđivanje prijestolja od strane najstarijeg sina. Ukoliko vladar nije imao sinova ili njegovi sinovi nisu iz nekog razloga mogli nasljediti prijestolje nasljedno pravo su imali kraljevi rođaci. Prijestolja su se nasljeđivala i ženidbenim vezama što će reći da je osoba mogla nasljediti prijestolje ženidbom za kraljevu kći ili rođakinju. Nadalje, kralj je mogao biti postavljen na prijestolje od strane cara ili pape.³⁰

Od velikog značaja za pisanje rada je izborni način nasljeđivanja kraljevske vlasti koji je bio prisutan u nekim dijelovima Europe.³¹ Kao primjer istoga može se uzeti nasljednik svetog rimskog cara Fridrika II.³² Da li će novi monarh biti na prijestolje postavljen nasljednim ili izbornim putem ovisilo je o političkim okolnostima unutar samog kraljevstva.³³ Isprva se izborni princip nasljeđivanja prijestolja rijetko primjenjivao.³⁴ Međutim, u 12. stoljeću je izborni princip nasljeđivanja prijestolja postao sve češći.³⁵

U razvijenom srednjem vijeku kraljevska vlast je postala ugovorenog karaktera što će reći da je bila rezultat „sporazuma“ između kralja i plemstva. Riječ je o sporazumima koji su se sklapali pismenim putem u obliku krunidbenih zavjernica i drugih vrsta povelja. Krunidbene zavjernice i druge povelje su u pravilu sadržavale prava i obveze plemstva i kralja. Ipak, u većini slučajeva je tu bilo riječi o pravima plemstva i obvezama kralja što će reći da je istima plemstvo ograničavalo kraljevsku

³⁰ R. Bartlett, 2020, str. 89.

³¹ R. Bartlett, 2020, str. 89.

³² B. Guenee, 1985, str. 67.-68.

³³ B. Guenee, 1985, str. 67.

³⁴ R. Bartlett, 2020, str. 89.

³⁵ B. Guenee, 1985, str. 67.

vlast. U slučaju kraljevog nepoštivanja povelja i zavjernica plemstvo je imalo pravo organizirati urotu protiv njega.³⁶

Krunidbene zavjernice se mogu definirati kao sporazumi vladara i plemstva u kojima su bile sadržane karakteristike idealnog vladara, odnosno karakteristike koje je vladar morao posjedovati kako bi bio smatran kraljem. Krunidbene zavjernice su se sklapale neposredno prije kraljeve krunidbe kako bi plemstvo podredilo kraljevski autoritet svojoj volji, odnosno kako bi se osigurali da će izabrani kralj štiti njihove interese. Nakon što bi potencijalni kralj pristao na uvjete plemstva postavljenih u zavjernicama, plemstvo bi prihvatilo vladara za kralja. Najpoznatija krunidbena zavjernica je bila zavjernica Henrika I. koja se nazivala Poveljom sloboda.³⁷ Kasnije je Henrikova zavjernica poslužila kao uzor za krunidbene zavjernice drugih vladara.

Nadalje, kraljevska prava su se ograničavala i poveljama koje bi plemstvo kralju nametnulo tijekom vladavine, odnosno kada bi vladari počeli vladati suprotno volji plemstva. U srednjovjekovnoj Europi je donijeto nekoliko takvih povelja. Među poznatijim poveljama su Velika povelja sloboda Ivana Bez Zemlje i Zlatna bula Andrije II. Srednjovjekovne povelje sloboda su imale velike sličnosti. Pogotovo je to bio slučaj sa Velikom poveljom i Zlatnom bulom što se može objasniti činjenicom da su sastavljači Velike povelje i Zlatne bule bili pod jednakim ideološkim utjecajima ili su imali kontakt jedni sa drugima. Prethodno rečeno se može potkrijepiti sa činjenicom da su 1222. godine sastavljači Velike povelje sudjelovali u križarskom ratu u kojem je sudjelovalo i ugarsko plemstvom koje je sastavilo Zlatnu bulu.³⁸

Jedna od sličnosti koje su povelje imale, a koja je bitna za pisanje rada, bila je klauzula koja je plemstvu davala pravo za organizacijom pobune protiv kralja u slučajevima kada se isti ne bi pridržavao uvjeta povelja.³⁹ S obzirom da aristokratske pobune nisu bile zakonite, klauzula je davala legitimitet pobuni jer ju je predstavljala kao nužno sredstvo za zaštitu cjelokupnog kraljevstva. Štoviše, dužnost plemstva je bila djelovati u skladu sa dobrobiti kraljevstva, čak i ako bi to značilo upotrebiti nasilje. Pobune su bile nužne za stvaranje stabilnosti i zajedništva u kraljevstvu.⁴⁰ U vezi s tim, interesi zajednice su se stavljali ispred interesa pojedinca, odnosno vladara koji je u

³⁶ D. Crouch, 2017, str. 94.-95.

³⁷ P. Kolesarić, 2020, str. 33

³⁸ M. Rady, 2014, str. 87.-89.

³⁹ M. Rady, 2014, str. 100.

⁴⁰ L. Sunderland, 2017, str. 55.

slučaju kršenja uvjeta povelja bio smatran tiraninom. Kada bi se vladar počeo ponašati kao tiranin, plemstvo je prema navedenoj klauzuli imalo pravo ograničiti kraljevsku moć pa čak i svrgnuti kralja, a pri tome ih se nije smatralo pobunjenicima već zaštitnicima kraljevstva te su kao takvi bili zaštićeni od optužbe za izdaju. Stoga, klauzula je aristokratskim pobunama protiv kraljevskog autoriteta davala element opravdanog rata.⁴¹ Ipak, dvojbeno je koliko je plemstvo ograničavalo kraljevsku vlast zbog dobrobiti kraljevstva, a koliko zbog vlastitih interesa.

Koliko se plemstvo sukobljavalo sa kraljevskom vlašću, toliko se ono i međusobno sukobljavalo. Međusobne borbe plemstva su se nazivale privatnim ratovima jer je plemstvo nasiljem nastojalo ostvariti svoje interese. Privatni ratovi plemstva nisu bili legitimnog karaktera.⁴² S obzirom na činjenice da je kralj postavljao plemstvo na državne položaje i potvrđivao im iste, kralj je u borbama plemstva bio isključivo „marioneta“. S obzirom da privatni ratovi plemstva nisu bili legitimni, plemstvo je svoje ratove prezentiralo kao ratove protiv kraljevskog autoriteta kako bi njihove borbe bile legitimne.⁴³

Prethodno rečeno će biti detaljnije prikazano u poglavlju vezanom uz Ugarsko-hrvatsko kraljevstvo za koje je karakteristična ideologija svete krune. Ideologijom svete krune je plemstvo opravdavalo borbe protiv kraljevske vlasti i protiv ostalih pripadnika plemstva kojima je htjelo ostvariti političku i ekonomsku nadmoć. U srednjovjekovnoj Engleskoj se plemstvo također predstavljalo kao zaštitnik kraljevstva od samovoljne vlasti engleskih kraljeva.⁴⁴ Slična situacija se događala i na području pokrajine Bohemije i Svetog Rimskog Carstva Njemačke Narodnosti gdje se plemstvo suprotstavljalo tiranskoj vlasti Venceslava IV.

⁴¹L. Sunderland, 2017, str. 55.

⁴²H. Kaminsky, 2002, str. 176.-177.

⁴³L. Sunderland, 2017, str. 56.

⁴⁴I. Goldstein, B. Grgin, 2006, str. 285.

3. Englesko kraljevstvo

Prvi primjer svrgavanja kraljeva od strane plemstva u srednjovjekovnoj Europi koji će u radu biti prikazan je primjer Engleskog kraljevstva. Srednjovjekovna Engleska je u političkom smislu bila jedno od razvijenijih područja Europe. U vezi s tim, politička svijest se među engleskim plemstvom počela rano razvijati, što je imalo utjecaja i na razvoj državnih struktura u kraljevstvu. Političke, zakonodavne i fiskalne strukture su bile dobro razvijene, a vladar je imao veliki autoritet diljem kraljevstva.⁴⁵ No, preokret se dogodio u 13. stoljeću kada je važnost vladara zamijenila kraljevska kruna koja je postala besmrtni simbol kraljevske vlasti.⁴⁶ Degradacija kraljeve ličnosti je vidljiva i u kraljevoj ovisnosti o plemstvu. Naime, kraljevima je bila potrebna vojna i financijska potpora plemstva.⁴⁷ Rani razvoj političke svijesti i kraljeva ovisnosti o plemstvu su stvorili „plodno tlo“ za razvoj parlamentarne svijesti i institucije Parlamenta koji je postao glavno „oruđe“ plemstva u borbi protiv kraljevskog autoriteta.

Institucija Parlamenta se razvila iz vijeća savjetodavnog karaktera koja su se počela sastajati još u ranom srednjem vijeku. Na izraženiji razvoj Parlamenta u razvijenom srednjem vijeku utjecao je pritisak plemstva koji se pojavio uslijed nezadovoljstva političkim i ekonomskim prilikama koje su zahvatile kraljevstvo. Razvoju parlamentarizma je doprinijelo izbivanje vladara iz kraljevstva. Ipak, ideja o parlamentarizmu se nije mogla realizirati bez vladareve prisutnosti jer se zasjedanja Parlamenta nisu mogla održati bez vladareva prisustvovanja.⁴⁸ U vezi s tim, jedan od razloga razvoja engleskog parlamenta bio je gubitak kraljevskog utjecaja i posjeda. Nadalje, razvoju Parlamenta je doprinijelo i jačanje dijela Londona nazvanog Westminster. Riječ je o političkom i religijskom središtu Engleskog kraljevstva koje je zamijenilo dotadašnje političko središte, Winchester. Westminster je postao stalno mjesto održavanja parlamentarnih sjednica.⁴⁹ Isključivo su se u iznimnim situacijama parlamentarne sjednice održavale na drugim mjestima. Takav slučaj se primjerice dogodio 1236. godine kada je sjednica Parlamenta održana u Mertonu jer je

⁴⁵ W. M. Ormord, 1995, str. 1.

⁴⁶ D. Crouch, 2017, str. 86.-87.

⁴⁷ I. Goldstein, B. Grgin, 2006, str. 279.

⁴⁸ J. R. Maddicott, 2004, str. 161.

⁴⁹ J. R. Maddicott, 2004, str. 160.-162.

Westminster bio poplavljen ili u Yorku 1237., odnosno Newcastleu 1244. godine zbog potrebe sklapanja primirja sa Škotima.⁵⁰ Prema listama zasjedanja pravo sudjelovanja na sjednicama Parlamenta imali su članovi svjetovnog i crkvenog plemstva. U vezi s tim, na sjednicama Parlamenta sudjelovali su biskupi, opati, baroni, grofovi.⁵¹

Nadalje, sjednice Parlamenta su se obično održavale u siječnju, veljači, travnju, svibnju, srpnju i rujnu.⁵² Krajem godine su se sjednice održavale samo u iznimnim slučajevima, dok se u prosincu nisu nikada održale. Sjednice su se održavale na dane održavanja važnih religijskih svetkovina, poput Uskrsa, Božića ili na dane štovanja važnijih svetaca.⁵³

Politička transformacija parlamenta se dogodila u drugoj polovici 13. stoljeća⁵⁴ kao posljedica reformnog pokreta koji je izbio 1258. godine.⁵⁵ U sklopu reformnog pokreta donijeto je nekoliko reformi koje su bile sadržane u Oxfordskim statutima. Jedna od reformi podrazumijevala je osnutak nove političke institucije nazvane Vijeće petnaestorice koja je postalo najviša politička instanca u kraljevstvu. Vijeće petnaestorice nije bilo sastavljeno od osoba koje je vladar postavio, već je sastavljanje istoga bilo složenije prirode. Naime, prva faza u sastavljanju vijeća odnosila se na izbor 12 rojalista i 12 članova opozicije. Sljedeća faza uključivala je izbor 4 članova koji su bili izabrani na način da su rojalisti birali 2 člana opozicije i obrnuto. Naposljetku, 4 izabrana člana bi birala članove vijeća petnaestorice⁵⁶. Nadalje, parlament se morao sastajati 3 puta godišnje i to na točno određene datume. U vezi s tim, sjednice parlamenta su bile sazivane 3. veljače, 1. lipnja i 6. listopada.⁵⁷ Osim toga, kraljevski službenici, poput ministara, blagajnika i kancelara imali su jednogodišnji mandat.⁵⁸

⁵⁰ J. R. Maddicott, 2004, str. 162.-163.

⁵¹ M. Prestwich, 2005, str. 98.

⁵² J. R. Maddicott, 2004, str. 164.

⁵³ J. R. Maddicott, 2004, str. 164.

⁵⁴ J. R. Maddicott, 2004, str. 165.-171.

⁵⁵ J. R. Maddicott, 2004, str. 234.

⁵⁶ M. Prestwich, 2005, str. 104.

⁵⁷ M. Prestwich, 2005, str. 238.

⁵⁸ M. Prestwich, 2005, str. 104.

3.1. Ivan Bez Zemlje

3.1.1. Dolazak na vlast i politička kriza

Ivan Bez Zemlje je bio zanimljiva ličnost, ne samo u engleskoj povijesti, već i u povijesti cijele srednjovjekovne Europe. Mišljenja povjesničara po pitanju ličnosti Ivana Bez Zemlje su različita, ali su većinom negativne konotacije. U vezi s tim, u historiografiji je okarakteriziran karakteristikama kojima se opisuju vladari tirani o kojima je ranije bilo riječi, a pridaje mu se da je bio i mentalni bolesnik.⁵⁹ Ipak, možda je njegov najveći „griješ“ bezvoljnost za vladanjem jer je, prema svemu sudeći, riječ o osobi koja je u sebi imala veliku dozu talentiranosti i inteligencije.⁶⁰ Ivan Bez Zemlje je bio okrunjen 1199. godine.⁶¹ Naime, bio je vladar Engleske i Irske. Također, Ivan je imao vlast i nad pokrajinama Anjou i Normandijom.⁶²

Razloge nezadovoljstva plemstva vladavinom Ivana Bez Zemlje potrebno je tražiti u vladavini njegovih prethodnika. U prvom redu plemstvo je bilo nezadovoljno apsolutističkom vlašću što je bilo zajedničko cijeloj dinastiji Plantagenet, a ne samo pojedincima.⁶³ Nadalje, Engleska se nalazila u lošem položaju što se tiče ratovanja sa Francuskom, a isto se odrazilo i na financijsko stanje kraljevstva. U vezi s tim, ratovi sa Francuskom su za posljedicu imali pražnjenje državne blagajne i nametanje velikih poreza aristokraciji i ostalim društvenim slojevima. Takvo stanje je bilo popraćeno ekonomskom krizom i inflacijom. Engleskoj je prijetio bankrot jer nije bilo dovoljno prihoda kojima bi se pokrili troškovi vlasti i ratovanja. S ciljem da izbjegne bankrot, Ivan Bez Zemlje je morao donijeti novu poreznu reformu čime je aristokracija bila nezadovoljna.⁶⁴ Osim financijskih gubitaka, ratovanje sa Francuskom je rezultiralo i teritorijalnim gubicima. Naime, 1204. godine Francuska je osvojila Normandiju i ostale kontinentalne posjede, dok je Engleska zadržala vlast nad grofovijama Poitou i Gaskonja. Engleska je neuspješno pokušala preoteti Francuskoj Normandiju 1206., 1207. i 1214. godine, a dotične ekspedicije su dodatno oslabile već ionako slab položaj kraljevskog autoriteta. Ivan Bez Zemlje je bio i u lošim odnosima sa papom jer je odbio

⁵⁹ W. Hollister, 1961, str. 1.-2.

⁶⁰ W. Hollister, 1961, str. 7.

⁶¹ I. Goldstein, B. Grgin, 2006, str. 285.

⁶² D. Klarić, M. Gardaš, 2003, str. 31.

⁶³ W. Hollister, 1961, str. 9.-10.

⁶⁴ W. Hollister, 1961, str. 6.

prihvatiti papinog kandidata kao nadbiskupa Canterburyja. Iako je Engleska bila u vazalnom odnosu prema papi, Ivan Bez Zemlje je zahtjevao da engleski kralj odlučuje o crkvenim pitanjima. S obzirom da je unatoč njegovom protivljenju nadbiskupom ipak postao Stephen Langton, Ivan je konfiscirao crkvenu imovinu. Kao odgovor na Ivanove postupke, papa je 1209. godine iz crkve izopćio cjelokupnu Englesku zajedno sa engleskim kraljem.⁶⁵ Ivan Bez Zemlje je postao ovisan o engleskom plemstvu, ali ono mu nije htjelo pružiti adekvatnu potporu kako bi se odupro vojnim napadima Francuske.⁶⁶ Štoviše, plemstvo je 1212. organiziralo pobunu protiv kraljevskog autoriteta.⁶⁷ Pobuna je završila u korist plemstva koje je zauzelo grad London, a kralja je natjeralo da prihvati njihove zahtjeve. Zahtjevi plemstva su bili uklopljeni u Veliku povelju sloboda.⁶⁸

3.1.2. Velika povelja sloboda

Donošenje Velike povelje sloboda je bila posljedica prethodno opisanog pritiska plemstva na kraljevski autoritet koji se dogodio u trenutku kad je kraljevska vlast zbog vanjskopolitičkih prijetnji najviše trebala potporu plemstva. U vezi s tim, Velika povelja je nastala u ljeto 1215. godine nedaleko Windsora.⁶⁹ Povelja je predstavljala mirovni ugovor između kralja i aristokracije.⁷⁰ Ipak, riječ je o prividnom primirju jer je povelja bila nametnuta kralju kao uvjet da se isti održi na prijestolju. Riječ je o prvom dokumentu kojeg je plemstvo „nametnulo“ vladaru i kojim se ono nastojalo zaštititi protiv samovoljne vladavine engleskih kraljeva.⁷¹ U 63 članka povelje nalazile su se slobode pravnog, političkog, ekonomskog i drugog karaktera.⁷² U vezi s tim, povelja je jamčila pravnu zaštitu velikaša jer isti nisu smjeli biti pritvoreni niti progonjeni bez suđenja.⁷³ Pravna zaštita velikaša vidljiva je i članku kojim se garantiralo da njihova imovina nije se mogla nezakonito oduzeti, a ona koja je oduzeta

⁶⁵ I. Goldstein, B. Grgin, 2006, str. 285.-286.

⁶⁶ I. Goldstein, B. Grgin, 2006, str. 286.

⁶⁷ J.C. Holt, 2015, str. 175.

⁶⁸ I. Goldstein, B. Grgin, 2006, str. 286.-287.

⁶⁹ J. C. Holt, 2015, str. 397.

⁷⁰ N. Vincent, 2015, str. 30.

⁷¹ V. Stefanovska, 2015, str. 197.

⁷² V. Stefanovska, 2015, str. 198.

⁷³ J.C. Holt, 2015, str. 385.

na nezakonit način trebala je biti vraćena.⁷⁴ Također, u slučajevima kada bi velikaš umro imovina bi bila vraćena nasljednicima.⁷⁵ Povelja je regulirala i nasljeđivanje imovine velikaša. Ukoliko bi nasljednik bio maloljetan, imovina bi se predala upraviteljima koji su imali titulu viteza. U vezi s tim, upravitelji nisu smjeli zloupotrebiti dotičnu imovinu u vlastitu korist. Povelja je regulirala bračne odnose. Naime, u slučaju smrti velikaša žena se smjela preudati, ali isključivo nakon četrdesetak dana od smrti velikaša, ali ne prije nego li je to htjela.⁷⁶ Gospodarska prava su se odnosila na vlasništvo nad šumama, stvaranje jedinstvenog mjernog sustava za prehrambene i tekstilne proizvode, pravo trgovanja stranih trgovaca te ukidanje visokih i nezakonitih novčanih kazni.⁷⁷ Vladar se poveljom obvezao da će ponovno dati posaditi šume koje su bile posječene.⁷⁸ Velika povelja prava je „štitila“ velikaše i od velikih oporezivanja te. Povelja je jamčila i sigurnost engleske Crkve te je obvezala vladara da vrati crkveni imovinu koja je bila konfiscirana.⁷⁹ „Pod zaštitom“ povelje su bili i gradovi, od kojih se ponajviše isticao London.⁸⁰ Ista pravna i imovinska prava imali su i ostali kraljevski podanici. Također, kraljevski podanici nisu smjeli biti maknuti sa funkcija koje su obavljali niti su smjeli biti izbačeni iz kraljevstva. No, kraljevski službenici koji su zloupotrebili svoju vlast na štetu kraljevstva bi bili maknuti sa kraljevskih službi.⁸¹ Nadalje, vladar se u znak mira obvezao vratiti taoce. Osim toga, poveljom je bio definiran i odnos prema Welšanima kojima su jednako tako data prava koja im pripadaju.⁸²

S druge strane, povelja je određenim subjektima kraljevstva i narušavala prava koja su velikašima i drugim slobodnim ljudima muškog spola i engleskog podrijetla bila zajamčena. U vezi s tim, žene, Židovi i stranci su bili diskriminirani poveljom. Štoviše, strance se u Povelji nazivalo „izvanzemalcima“ što je ponovno bila riječ posuđena iz Biblije. U Bibliji je riječ „izvanzemaljac“ bio naziv za strance koji su

⁷⁴ C. J. Holt, 2015, str. 391.

⁷⁵ C. J. Holt, 2015, str. 379.

⁷⁶ C. J. Holt, 2015, str. 381.

⁷⁷ D. Klarić, M. Gardaš, 2003, str. 34.

⁷⁸ C. J. Holt, 2015, str. 391.

⁷⁹ C. J. Holt, 2015, str. 379.

⁸⁰ C. J. Holt, 2015, str. 383.

⁸¹ D. Klarić, M. Gardaš, 2003, str. 34.

⁸² C. J. Holt, 2015, str. 391.-393.

sudjelovali u napadima na Svetu Zemlju.⁸³ Povelja je nalagala protjerivanje plaćenih službenika stranog podrijetla iz kraljevstva.⁸⁴ Židovi nisu imali pravo na povrat duga ukoliko bi njihov dužnik umro.⁸⁵

Naposljetku, u povelji su bile zabilježene i sankcije koje bi se primjenile u slučaju kršenja povelje.⁸⁶ Kako bi se zajamčilo poštivanje povelje ista je propisivala formiranje nove političke institucije koja se sastojala od 25 članova zbog čega se i nazivala Vijeće 25orice. S tim u vezi, broj 25 je uzet na inicijativu nadbiskupa Langtona te je isti imao religijsko značenje jer je u Bibliji većinom bio vezan uz zakone. Kako bi bili sigurni da će kralj poštovati sadržaj povelje, organiziran je odbor od 25 članova.⁸⁷ Iz Vijeća 25orice se kasnije razvila institucija Parlamenta. Posebice je značajna klauzula koja se naziva i „klauzulom sigurnosti“. Naime, prema dotičnoj klauzuli plemstvo je imalo pravo organizirati oružani otpor kralju ukoliko se isti ne bi pridržavao obećanja zapisanih u povelji.⁸⁸

Velika Povelja je u tadašnje vrijeme imala jako veliki značaj što možda ne bi imala da u kasnijoj srednjovjekovnoj povijesti nije nekoliko puta bila potvrđena što će reći da engleski vladari nisu nikada uspjeli slomiti moć plemstva. Po „uzoru“ na Veliku povelju sloboda u drugim dijelovima srednjovjekovne Europe su također nastale slične povelje. *Magna Charta* je i danas zadržala veliki značaj. Štoviše, postala je temelj i simbol suvremenog ustavnog života.⁸⁹

3.1.3. Baronski rat

Ipak, Veliku povelju je potrebno promatrati kao primirje kralja i plemstva, a ne kao mirovni ugovor jer ista nije spriječila novi građanski rat u Engleskoj. Povod izbijanja rata je bilo kraljevo kršenje povelje, odnosno klauzule kojom se obvezao da će u slučaju nepoštivanja povelje „snositi“ posljedice. Nepoštivanje povelje

⁸³ N. Vincent, 2015, str. 31.

⁸⁴ C. J. Holt, 2015, str. 391.

⁸⁵ C. J. Holt, 2015, str. 383.

⁸⁶ D. Klarić, M. Gardaš, 2003, str. 33.

⁸⁷ N. Vincent, 2015, str. 30.-31.

⁸⁸ N. Vincent, 2015, str 30.-31.

⁸⁹ A. Bozhinovski, 2015, str. 175.-176.

je bilo pitanje vremena jer je bilo upitno koliko je Ivan bez Zemlje htio poštovati odredbe povelje, ali je problem bila i nedorečenost klauzula. U vezi s tim, spomenuta nedorečenost je dolazila do izražaja kod onih klauzula koje su garantirale davanje prava plemstvu na štetu kraljevskog autoriteta. Upitne su bile i odredbe koje su se ticale oporezivanja te osnutka i djelovanja vijeća 25-orice.⁹⁰

Svega nekoliko mjeseci nakon zaključivanja povelje obje strane su započele sa pripremama za rat. Osim naoružavanja i pribavljanja financijskih resursa, pripreme su uključivale i smanjivanje političkih protivnika na način da se kraljevske službenike uhićivalo na područjima koja su bila u nadležnosti plemstva i obrnuto. Ipak, obje strane su se nadale da će se rat izbjeći jer su smatrali da će postići dogovor u vezi revizije Velike povelje, ali ono se nije dogodilo jer nijedna strana nije bila spremna na ustupke. Naime, jedini način da se uspostavi dogovor je bio taj da svaka strana sastavi svoju interpretaciju povelje što je naravno bilo nemoguće.⁹¹ Također, svaki pojedinačni velikaš je zahtjevao teritorijalne ustupke i vlasništvo nad određenim utvrdama. Prilikom saslušanja zahtjeva vladar je iskazao svoje diplomatske vještine jer zahtjeve nije odbio niti odobrio, već je iste „stavio na čekanje“ pod izlikom da ih se treba podvrgnuti istrazi.⁹² Velike probleme je izazvalo pitanje koncesije nad utvrdom Rochester. O pitanju Rochestera i drugih zahtjeva se raspravljalo na sjednici u Oxfordu, no dogovor nije bio postignut jer plemstvo nije bilo zadovoljno kraljevim obećanjima.

Iako nije bio formalno objavljen, početak rata je bio očit. Kraljevska vojska je započela opsjedati utvrdu Rochester koju je Stjepan Langton prethodno trebao predati u nadležnost vladara. Prvo primirje između kralja i plemstva bilo je sklopljeno u zimu kada je na vjernost kralju prisegnulo plemstvo sa sjevera kraljevstva.⁹³ Međutim, Ivanu Bez Zemlje je za potpunu pobjedu nad pobunjenicima bila potrebna potpora pape jer je papa jedini mogao kralja izuzeti od obveze poštivanja povelje. Papa se umiješao u sukob sredinom ožujka 1216. godine kada je ekskomunicirao sve osobe koje su djelovale na štetu kralja i kraljevstva. Nedorečenost je i tu dolazila do izražaja jer su obje strane djelovale na štetu kraljevstva.⁹⁴ U rujnu je objavljena papina bula *Etsi*

⁹⁰ J. C. Holt, 2015, str. 291.-293.

⁹¹ J. C. Holt, 2015, str. 294.-300.

⁹² J. C. Holt, 2015, str. 301.

⁹³ J. C. Holt, 2015, str. 306.-307.

⁹⁴ J. C. Holt, 2015, str. 309.

karissimus kojom je Velika povelja bila osuđena s razlogom da je nametnuta silom. Odgovor plemstva na papinu podršku kralju bio je pokušaj svrgnuća kralja. S ciljem da svrgne kralja, plemstvo je zatražilo potporu Francuske s kojom je engleski kralj od ranije bio u lošim odnosima.⁹⁵ Francuski kralj je poslao vojnu podršku engleskom plemstvu. Međutim, ubrzo su Ivan Bez Zemlje i papa Inocent III. umrli što je rezultiralo slabljenjem građanskog rata. Ivana Bez Zemlje je naslijedio maloljetni sin Henrik III. S obzirom da Henrik III. nije mogao vladati kraljevstvom stvarnu vlast je imao regent William Marshall.⁹⁶ Marshall je 1217. godine potvrdio Veliku povelju, ali je ista bila revidirana.⁹⁷ U vezi s tim, izmjenjena Povelja nije sadržavala klauzule kojima se ograničavala kraljevska vlast zbog čega kraljevi više nisu mogli osporiti pravnu valjanost Povelje. Povelju je prihvatio i papin legat, a francuski kralj je povukao vojsku iz Engleske.⁹⁸

3.2. Henrik III.

Henrik III. je bio sin i nasljednik Ivana Bez Zemlje. Na prijestolje je bio postavljen 1217. godine.⁹⁹ Henrik III. je na prijestolje postavljen uslijed političkih napetosti jer plemstvo nije bilo jednoglasno po pitanju Ivanova nasljednika. Naime, dio plemstva je htio prihvatiti Henrika kao kralja, ali je dio plemstva novim kraljem htio imenovati starijeg sina francuskog kralja Filipa II. Uvjet aristokracije za imenovanje Henrika kraljem bila je potvrda Velike povelje sloboda koju je izdao Henrikov otac Ivan Bez Zemlje. S obzirom da je Henrik imao svega 9 godina kada je trebao naslijediti prijestolje, umjesto njega je vladalo regentstvo. Kraljevska vlast je u „rukama“ regenata bila do 1229. godine.¹⁰⁰ Prvi kraljevski regent je bio William Marshall.¹⁰¹ Također, uz Marshalla je djelovao i kardinal Guala. Funkciju kraljevskih regenata su Marshall i Guala obavljali do 1219. godine, a uslijed njihova djelovanja je Velika povelja dva puta bila potvrđena. Godine 1225. je povelja ponovno bila potvrđena, a potvrdili su je novi

⁹⁵ J. C. Holt, 2015, str. 312.-313.

⁹⁶ I. Goldstein, B. Grgin, 2006, str. 287.

⁹⁷ J. C. Holt, 2015, str. 315.

⁹⁸ I. Goldstein, B. Grgin, 2006, str. 287.

⁹⁹ I. Goldstein, B. Grgin, 2006, str. 288.

¹⁰⁰ M. Prestwich, 2005, str. 84.-85.

¹⁰¹ B. Weiler, 2007, str- 12.-13.

regenti, des Roches i de Burgh. Potvrđivanje povelje je djelomično odgodilo novi građanski rat u Engleskoj. No, nove političke napetosti su nastale kada su regentstvo preuzeli već spomenuti Hubert de Burgh i Peter des Roches.¹⁰²

De Burgh i des Roches su bili politički protivnici, a politička propast jednoga je omogućila politički uzlet drugoga. Naime, na inicijativu des Rochesa je de Burgh zbog uzrokovanja financijskih nepravilnosti bio osuđen na pritvor. tijekom uhićenja Hubert de Burgh se nalazio u crkvi i njegovo uhićenje je predstavljalo kršenje jurisdikcije Crkve¹⁰³. Političkom propašću Huberta de Burgha započela je vlast des Rochesa kojom plemstvo nije bilo zadovoljno. Razlozi nezadovoljstva plemstva des Rochesovom vladavinom su vidljivi u činjenici da je saveznike financijski nagrađivao, dok je političkim neprijateljima nametao velike financijske namete.¹⁰⁴

3.2.1. Marshallova pobuna

Richard Marshall bio je sin kaljevskog regenta Williama Marshalla i kraljevski službenik koji je organizirao pobunu protiv kralja Henrika III.¹⁰⁵ Marshallova pobuna je započela 1233., a završila 1234. godine.¹⁰⁶ Pozadina pobune bila je vezana uz prethodno spomenuti politički sukob Huberta de Burgha i Petera des Rochesa.¹⁰⁷ Iako Marshall nije bio saveznik ni de Burgha ni des Rochesa, njegova uloga je započela nakon de Burghova pritvaranja.¹⁰⁸ U vezi s tim, Richard Marshall je imao kontrolu nad konfisciranom imovinom de Burgha te je morao osigurati da isti ostane u doživotnom pritvoru- Marshall je smatrao da će zbog izvršavanja svojih obveza biti dobro nagrađen, ali ono što je dobio bilo je manje nego što li je očekivao. Marshall nije bio zadovoljan ni nasljedstvom koje je dobio nakon smrti svoga brata Williama II. Također, bio je ogorčen i otpuštanjem Waltera Mauclerka sa mjesta kraljevskog blagajnika. Smatrajući

¹⁰² M. Prestwich, 2005, str. 84.-85.

¹⁰³ B. Weiler, 2007, str. 18.

¹⁰⁴ M. Prestwich, 2005, str. 85.-87.

¹⁰⁵ B. Weiler, 2007, str. 13.-14.

¹⁰⁶ B. Weiler, 2007, str. 11.

¹⁰⁷ B. Weiler, 2007, str. 11.-13.

¹⁰⁸ B. Weiler, 2007, str. 13.

da je bio financijski zaknut nakon izvršavanja svojih obaveza, Marshall je bio ogorčen vlašću des Rochesa te je započeo pobunu protiv kraljevske vlasti.¹⁰⁹

Kraljevska vojska je nadjačala Marshallovu vojsku zbog čega je isti odustao od pobune. No, Marshallovo povlačenje nije značilo i kraj pobune jer su otpor kraljevskoj vojsci davali njegovi saveznici Basset i Siward. Pobunjenici predvođeni Siwardom su u jesen 1233. godine opsjeli zatvor Dezvis i oslobodili Huberta de Burgha.¹¹⁰ Ogorčenje velikaša kraljevskom vlašću pojačalo se nakon zasjedanja kraljevskog vijeća u Westminsteru. Naime, na sjednici kraljevskog vijeća održanoj u kolovozu 1233. godine des Roches je odbacio Veliku povelju i istaknuo potpuno pravo kralja da vlada kraljevstvom posredstvom svojih službenika.¹¹¹ Marshallovi sljedbenici nisu bili jedini koji su vršili pritisak na kralja. Naime, odnos kralja i crkvenog plemstva je bio pogoršan još od uhićenja Huberta de Burgha te je ono također vršilo pritisak na kralja da sklopi primirje sa pobunjenicima.¹¹² Najveći utjecaj na kralja imao je nadbiskup Canterburyja Edmund Rich.¹¹³ Na inicijativu klera Henrik III. je na koncilu u Northamptonu sklopio primirje koje je bilo potvrđeno u Londonu početkom travnja 1234. godine. Dotičnim primirjem je pobuna bila ugušena. Richard Marshall nije dočekao sklapanje primirja jer je nedugo prije toga umro, iako okolnosti njegove smrti nisu bile poznate. Nasljednik Richarda Marshalla je bio njegov sin Gilbert.¹¹⁴ Marshallova pobuna je imale nekoliko posljedica. Prva posljedica je bila politička propast Petera des Rochesa što je omogućilo politički uzlet nadbiskupa Richa. Nadbiskup Rich je donio nove reforme koje su bile u skladu sa Velikom poveljom i koje su bile u korist Crkve.¹¹⁵ Iako Marshallova pobuna u pravom smislu nije uspjela, ipak njegovi sljedbenici su se približili kralju. Nadalje, de Burgh je dobio kontrolu nad dijelom svoje imovine koja mu je prilikom suđenja bila oduzeta, ali veći politički utjecaj nije više nikada imao. Politička propast Huberta de Burgha i Petera des Rochesa je označila obnovu kraljevskog autoriteta.¹¹⁶

¹⁰⁹ B. Weiler, 2007, str. 13.

¹¹⁰ B. Weiler, 2007, str. 17.-18.

¹¹¹ B. Weiler, 2007, str. 18.

¹¹² B. Weiler, 2007, str. 18.

¹¹³ B. Weiler, 2007, str. 19.

¹¹⁴ B. Weiler, 2007, str. 19.-20.

¹¹⁵ B. Weiler, 2007, str. 18.-21.

¹¹⁶ B. Weiler, 2007, str. 20.-21.

3.2.2. Drugi baronski rat

Sljedeća pobuna s kojom se Henrik III. suočio tijekom svoje vladavine je bila je pobuna koju je organizirao Simon de Montfort.¹¹⁷ Riječ je o političkom ustanku kojeg je organizirao Simon de Montfort, a koji je trajao u periodu između 1264. i 1267. godine. Povod izbijanja pobune je bilo nezadovoljstvo plemstva uzrokovano novim financijskim zahtjevima. Financijske zahtjeve je postavio papa koji je tada bio suočen sa sukobom protiv dinastije Hohenstauf. Naime, papa je engleskom kralju postavio ultimatum na način da će prestati pomagati Henrikova sina u borbi za sicilijsko prijestolje, ukoliko Engleska ne pošalje financijsku potporu. Zahtjev pape je plemstvo oštro osudilo. U vezi s tim, nastalo je vijeće koje je trebalo donositi političke odluke koje je kralj morao provoditi u djelo. Stvaranje stalnog vijeća je veliki pokazatelj ograničavanja kraljevskog autoriteta jer je u narednom periodu ono u stvarnosti upravljalo kraljevstvom. Osim papinih zahtjeva, plemstvo je bilo nezadovoljno i gubitkom rata protiv Velšana te situacijama u kojima se Engleska nalazila. Naime, Engleska je bila suočena sa velikom gladi.¹¹⁸

Pobuna Simona de Montforta je trajala u periodu između 1264. i 1267. godine.¹¹⁹ Pobuna je započela napadom de Montfortove vojske na rojalista Rogera Mortimera što je nagnalo kralja da u ožujku iste godine sazove vojsku koja bi ugušila pobunu. Veliki udarac Montfortovoj političkoj moći je bila podjela u velikaškoj stranci. Naime, dio plemstva je bilo nezadovoljno time što je de Montfort bio francuskog podrijetla. Također, visoko plemstvo je osudilo reforme kojima je pokušavao pridobiti potporu nižeg plemstva. Dotične reforme su davale pravnu zaštitu nižem plemstvu jer su uključivale stvaranje sudaca koji bi putovali po Engleskoj i slušali pritužbe istoga, a te pritužbe su ponajviše bile usmjerene protiv visokog plemstva. Pad de Montfortove političke moći je omogućio restauraciju kraljevskog autoriteta.¹²⁰ Kraljevska vojska je porazila pobunjenike kod Northamptona, a tijekom bitke je zarobljen Montfortov sin. Montfort je potom krenuo osvojiti dvorac Rochester u čemu nije uspio, dok su rojalisti

¹¹⁷ M. Prestwich, 2005, str. 114.

¹¹⁸ I. Goldstein, B. Grgin, 2006, str. 345.

¹¹⁹ M. Prestwich, 2005, str. 114.

¹²⁰ I. Goldstein, B. Grgin, 2006, str. 345.

ostvarili vojne uspjehe kod Kenta i Sussexa. Nakon neuspjeha kod dvorca Rochester, Montfort je pokušao pregovarati sa rojalistima, ali njegovi zahtjevi nisu bili prihvaćeni te je oružani sukob nastavljen. U ovoj fazi sukoba ključna je bila bitka kod Lewesa u kojoj su rojalisti pretrpjeli veliki poraz. Također, u bitci je bio zarobljen Henrik III. Nakon što je kralj bio zarobljen, Simon de Montfort je uspostavio vladu u Engleskoj zbog čega je Henrik III. morao potvrditi Oxfordske statute.¹²¹ Statuti su bili potvrđeni na sjednici Parlamenta kojoj su prvi put prisustvovali i predstavnici engleskih gradova. Bitno je napomenuti da su gradovi bili pod jurisdikcijom kralja. Nedugo nakon toga de Montfort je bio ubijen nedaleko Eveshama.¹²² Iako je Simon de Montfort stradao, njegovi saveznici su nastavili pobunu koja je 1267. godine konačno bila slomljena kod utvrde Kenilworth.¹²³ Nakon što je pobuna bila ugušena, kralj nije ulazio u veće probleme sa plemstvom.¹²⁴ Henrik III. je umro 1272. godine, a naslijedio ga je sin Edward I.¹²⁵

3.3. Edward I.

Edward I. je bio okrunjen nakon smrti Henrika III. 1272. godine.¹²⁶ U drugoj polovici 13. stoljeća engleski parlament je ostvario znatan politički utjecaj u odnosu na prethodna razdoblja. Naime, druga polovica 13. stoljeća je bilo razdoblje nove ekspanzije parlamenta u Engleskom kraljevstvu što će reći da je isti u političkom smislu nadjačao kraljevski autoritet i postao važan aspekt u upravljanju kraljevstvom.¹²⁷ Velika promjena je vidljiva i u činjenici da kraljevstvo više nije smatrano kraljevim vlasništvom.¹²⁸

¹²¹ M. Prestwich, 2005, str. 114.-115.

¹²² I. Goldstein, B. Grgin, 2006, str. 345.

¹²³ M. Prestwich, 2005, str. 117.

¹²⁴ I. Goldstein, B. Grgin, 2006, str. 346.

¹²⁵ M. Prestwich, 2005, str. 122.

¹²⁶ J. R. Maddicott, 2004, str. 266.

¹²⁷ J. R. Maddicott, 2004, str. 277.-278.

¹²⁸ I. Goldstein, B. Grgin, 2006, str. 347.

3.3.1. Odnos prema parlamentu do 1294. godine

Razdoblje Edwardove vladavine koje je trajalo od 1272. do 1294. godine je bilo relativno uspješno i stabilno razdoblje. U vezi s tim, Edward I. je pažnju više obraćao na unutarnjopolitička, nego li na vanjskopolitička pitanja. Edward I. je veliku pažnju pridavao razvoju unutarnje politike i zakonodavstva.¹²⁹ Naime, proveo je zakonodavne i političke reforme koje su rezultirale donošenjem novih statuta. Jedan od razloga uspješnosti vlasti Edwarda I. bio je njegov odnos prema zastupnicima parlamenta što je ujedno bio i njegov prioritet. Za razliku od svojih prethodnika, Edward I. je primjenio drugu taktiku prema parlamentu. Naime, kralj se nije odupirao volji parlamenta, već se pokušao približiti istome kako bi osigurao mir u kraljevstvu. Podršku parlamenta je nastojao osigurati prihvaćanjem odredi Oxfordskih provizija¹³⁰ što njegov otac nije htio napraviti te ga je ono dovelo u otvoren sukob sa aristokracijom u sklopu već spomenutog drugog baronskog rata.¹³¹ Prihvaćanjem Oxfordskih provizija Edward I. je nastojao stvoriti okolnosti u kojima će moći zajedno sa drugim političkim faktorima neometano vladati kraljevstvom.¹³² Osim prihvaćanja provizija, Edward I. se plemstvu pokušao približiti stvaranjem ženidbenih veza između aristoratskih obitelji i kraljevske obitelji te davanjem novih titula i povlastica članovima aristokracije.¹³³

Edward I. je vladao obazrivo prema aristokraciji kako bi izbjegao eventualne sukobe sa istom, ali isto tako je zajedničku vlast sa parlamentom koristio kako bi izbjegao „obveze“ prema drugim državicima i vladarima. Primjer toga je papin zahtjev za plaćanjem poreza kojeg je Englesko kraljevstvo plaćalo tijekom vladavine Ivana Bez Zemlje. Na papin zahtjev iz 1275. godine se Edward I. oglušio navodeći kako se o dotičnom pitanju nije posavjetovao sa parlamentom.¹³⁴ Iako se činilo kako vladar pod izlikom savjetovanja sa parlamentom želi izbjeći svoje obveze, ono nije uvijek bilo slučaj. Naime, bilo je situacija kada se Edward I. iskreno savjetovao sa parlamentom kako postupiti u određenoj situaciji.¹³⁵ Povoljan odnos Edwarda I. i aristokracije, a time

¹²⁹ J. R. Maddicott, 2004, str. 278.

¹³⁰ J. R. Maddicott, 2004, str. 279.

¹³¹ M. Prestwich, 2005, str. 106.-113.

¹³² J. R. Maddicott, 2004, str. 279.

¹³³ J. R. Maddicott, 2004, str. 280.

¹³⁴ J. R. Maddicott, 2004, str. 280.-281.

¹³⁵ J. R. Maddicott, 2004, str. 281.

i unutanjopolitička stabilnost trajali su do posljednjih godina 13. stoljeća. U vezi s tim, o pogoršanju odnosa aristokracije i kraljevskog autoriteta koje se dogodilo 1294. godine¹³⁶ bit će riječi u narednom dijelu rada.

3.3.2. Odnos prema parlamentu od 1294.-1307. godine

Pogoršanje odnosa Edwarda I. i engleske aristokracije se dogodio 1294. godine. Nove političke okolnosti bile su usko povezane uz vojne prijetnje s kojima je Englesko kraljevstvo bilo suočeno krajem 13. stoljeća. U vezi s tim, riječ je o ratovima sa Francuskom i Škotskom te pobunom u Walesu koji su zahtjevali velike financijske troškove.¹³⁷ Naime, kao i u svakom ratu potrebno je bilo isplatiti vojnike, osigurati hranu i vojnu opremu, uložiti u obranu kraljevstva i drugo.¹³⁸ S obzirom da vojni pritisak za sobom poteže i ekonomski pritisak, odnosi aristokracije i vladara su se zaoštrili zbog financijskih zahtjeva vladara kako bi se ratovanje moglo financirati. Ekonomski zahtjevi, točnije oporezivanje su bili čest uzrok prijepora između vladara i aristokracije.¹³⁹

U vezi s tim, Edward I. je iskazao potrebu za provođenjem izravnog oporezivanja.¹⁴⁰ Ipak, ono nije odmah izazvalo političku krizu jer je veći dio financijskog tereta pao na kler što je nagnalo papu Bonifacija VIII. da bulom zabrani oporezivanje klera bez suglasnosti pape. Riječ je o buli *ClericisLaicos* objavljenoj 1296. godine.¹⁴¹ Prava politička kriza je izbila tek tri godine kasnije, odnosno 1297. godine. Naime, 1297. godine je aristokracija počela javno iskazivati protivljenje kraljevim odlukama. Aristokracija je suprotstavljajući vladarevim odlukama iskazivala kroz odbijanje vojnih službi.¹⁴² Opoziciju protiv kraljevskog autoriteta su činile svjetovna i crkvena aristokracija koje su bile predvođene grofovima Norfolka i Herefrorda te nadbiskupom Winchelseyem. Crkvena aristokracija je zadobila veći udarac od svjetovne aristokracije.

¹³⁶ J. R. Maddicott, 2004, str. 298.-299.

¹³⁷ J. R. Maddicott, 2004, str. 299.

¹³⁸ M. Prestwich, 1997, str. 401.

¹³⁹ J. R. Maddicott, 2004, str. 299.

¹⁴⁰ J. R. Maddicott, 2004, str. 299.-300.

¹⁴¹ J. R. Maddicott, 2004, str. 322.

¹⁴² J. R. Maddicott, 2004, str. 300.-303.

Osim što je morala plaćati veće poreze, crkvena aristokracija je bila suočena i sa konfiskacijom crkvene imovine. Nadalje, brojni članovi klera, poput nadbiskupa Yorka, su bili zastrašivani, dok se mnogima prijetilo da će ostati bez svojih položaja. Jedan od njih je bio već spomenuti nadbiskup Winchelsey protiv kojeg je bio pokrenut i sudski postupak. Međutim, nadbiskup Winchelsey nije bio suočen sa kaznom jer je imao podršku pape Bonifacija VIII.¹⁴³ Winchelsey je tek 1306. godine bio prognan iz Engleske kada je papa bio Klement V. koji je dao političku podršku Edwardu I. Edward I. je političkim neprijateljem smatrao i biskupa Beka te ga je nastojao lišiti položaja. Ipak, spor između kralja i biskupa je bio okončan sporazumom.¹⁴⁴ Prethodni primjeri ukazuju a činjenicu da je Edward I. htio proširiti svoj utjecaj i na crkvena pitanja, odnosno htio je podvrgnuti crkvu svojoj vlasti.¹⁴⁵

Politička kriza je bila razriješena jer je Edward I. uspio udovoljiti zahtjevima aristokracije. Politička kriza je bila razriješena na sjednici parlamenta održanoj u listopadu. U vezi s tim, na zasjedanju su izdani zahtjevi aristokracije koji su uklopljeni u manifest nazvan *De Tallagio Non Concedendo*. Neki od zahtjeva aristokracije su bili obvezna suglasnost iste za realizaciju političkih odluka i ukidanje poreza na vunu. Također, prethodno spomenuti zahtjevi su morali biti javno prikazani u katedralama. Spisom *ConfirmatioCartatum* je potvrđena i Velika povelja.¹⁴⁶ Primirje kralja i aristokracije je trajalo do 1302., iako su začeci nove krize bili vidljivi još 1299. godine kada je vladar bio optužen za nepridržavanje odredbi Velike povelje. Pritiske aristokracije na kraljevski autoritet je Edward I. morao prihvatiti.¹⁴⁷ Edward I. je udovoljavao zahtjevima aristokracije do kraja svoje vladavine kako bi izbjegao eventualnu pobunu protiv njegove vlasti.¹⁴⁸

U vezi s tim, vladavina Edwarda I. trajala je do 1307. godine, odnosno do njegove smrti.¹⁴⁹ Edward I. je umro početkom srpnja 1307. godine u blizini mjesta

¹⁴³ M. Prestwich, 1997, str. 540.

¹⁴⁴ M. Prestwich, 1997, str. 540.-543.

¹⁴⁵ M. Prestwich, 1997, str. 546.

¹⁴⁶ J. R. Maddicott, 2004, str. 302.-303.

¹⁴⁷ J. R. Maddicott, 2004, str. 304.-305.

¹⁴⁸ J. R. Maddicott, 2004, str. 318.

¹⁴⁹ M. Prestwich, 1997, str. 554.

Carlisle gdje se održala posljednja sjednica parlamenta kojoj je Edward prisustvovao.¹⁵⁰ Na sjednici se pretežno raspravljalo o crkvenim pitanjima, iako ni pitanja vezana uz oporezivanje i vojnu službu nisu ostavljena po strani. Zahtjevi koje je iznijela crkvena aristokracija su ustvari bili zahtjevi pape, a zastupnici koji su iznijeli iste su predstavljeni kao zaštitnici Crkve i kraljevstva općenito. Rezultat zasjedanja u Carlisleu je bilo obećanje kralja da će Crkvi vratiti posjede koji su bili konfiscirani od samog početka krize, odnosno od 1294. godine. Također, Edward I. se obvezao da će kraljevskim novcem nadomjestiti imovinu koja je data vojnicima tijekom francuske vojne kampanje. Zasjedanjem parlamenta u Carlisleu nije završen sukob aristokracije i kraljevskog autoriteta, već je označila razdoblje primirja između dotičnih političkih faktora.¹⁵¹ Nasljednikom Edwarda I. je postao sin Edward II.¹⁵²

3.4. Edward II.

Edward II. bio je sin i nasljednik Edwarda I.¹⁵³ Edward II. je Engleskim kraljevstvom vladao u razdoblju između 1307. i 1327. godine.¹⁵⁴ Zajedno sa prijestoljem, Edward II. je „naslijedio“ i političku krizu s kojom je Engleska bila suočena još od vladavine njegova prethodnika Henrika I., a koja se najviše zakomplicirala tijekom vlast Ivana Bez Zemlje. Kriza je nakratko oslabila u prvom periodu vladavine Edwardova oca, ali se ponovno razvila nakon 1294. godine. S tim u vezi, u razdoblju nakon 1294. godine aristokracija je dominirala „političkom scenom“ Engleske što će reći da je ista ponovno uspjela ograničiti kraljevski autoritet i podvrgnuti ga svojoj volji. Politička dominacija aristokracije se nastavila i nakon smrti Edwarda I., odnosno nakon dolaska Edwarda II. na prijestolje. Osim problema sa aristokracijom, Edward II. je naslijedio kraljevstvo koje je bilo financijski iscrpljeno zbog spomenute političke krize, ali i zbog ratovanja koje nije bilo u potpunosti završeno za života Edwarda I. Ipak, ono što je najviše pogodilo kraljevski autoritet jest činjenica da je do 14. stoljeća dio kraljevskih ovlasti bio uzurpiran od strane aristokracije.¹⁵⁵

¹⁵⁰ M. Prestwich, 1997, str. 551.-556.

¹⁵¹ M. Prestwich, 1997, str. 551.-552.

¹⁵² M. Prestwich, 2005, str. 122.

¹⁵³ M. Prestwich, 2005, str. 122.

¹⁵⁴ R. Crouch, 2017, str. 95.

¹⁵⁵ M. Prestwich, 1997, str. 551.-555.

Edward II. je bio okrunjen 7. srpnja 1307. godine u 23. godini života.¹⁵⁶ Za razliku od Edwarda I. koji je bio mudar, hrabar i razbort, Edward II. je bio potpuna suprotnost. Također, Edward II. nije bio ni približna slika srednjovjekovnih vladara. Naime, Edward nije bio ni ratnik, a niti zakonodavac.¹⁵⁷ Štoviše, povjesničari su Edwarda II. usporedili sa Ivanom Bez Zemlje, a osnovna „zajednička crta“ dotičnim vladarima je bila ta da nisu imali odlike pravih vladara, odnosno da su bili nesposobni vladati.¹⁵⁸ S tim u vezi, može se postaviti pitanje kolike su bile uopće šanse da Edward II. opstane kao vladar, s obzirom na njegovu osobnost i političku situaciju u kraljevstvu? Prva stavka koja koju je Edward II., prije nego li je bio okrunjen, morao učiniti jest to da je morao ispuniti praksu svojih prethodnika, a to je bilo izricanje krunidbene zakletve.¹⁵⁹ U krunidbenoj zakletvi se Edward obvezao da će poštovati odredbe svojih prethodnika, a pogotovo Henrika III. Također, obvezao se da će štiti interese aristokracije i Crkve.¹⁶⁰ Ipak, prihvaćanje krunidbene zavjernice Edwardu II. nije pomoglo da se održi na vlasti.

Veliki politički neprijatelj Edwarda II. bio je njegov rođak Thomas Lancaster.¹⁶¹ Međutim, Lancaster nije bio jedini koji je predstavljao opasnost Edwardovoj vladavini. U vezi s tim, opoziciju Edwardu II. je predstavljao krug njemu najbližih osoba, a to su bili njegova supruga Isabella i sin Edward, koji će kasnije biti okrunjen kao Edward III. Usto, moć parlamenta je u prvoj polovici 14. stoljeća nastavila rasti, a 1311. godine je ista institucija u potpunosti „slomila“ kraljevski autoritet. Naime, na sjednici parlamenta koja se održala u kolovozu iste godine parlament je progasio provizije kojima je prisvojio velik dio kraljevskih ovlasti. U vezi s tim, provizije su proglasile kako je pristanak širih slojeva plemstva potreban za realizaciju kraljevskih ovlasti što će reći da iste nisu više bile u domeni kraljevskog autoriteta. Dotične ovlasti su uključivale pravo ustupanja posjeda i utvrda te pravo postavljanja osoba na državne položaje. Nadalje, kraljevskim ovlastima su pripadala prava na objavljivanje rata i kovanje službenog novca. Također, sjednice parlamenta su postale mjesto za saslušanje prigovora na državne službenike. Dotične primjedbe su se trebale

¹⁵⁶ G. Dodd, A. Musson, 2006, str. 5.

¹⁵⁷ G. Dodd, A. Musson, 2006, str. 1

¹⁵⁸ W. Hollister, 1961, str. 5.

¹⁵⁹ D. Crouch, 2017, str. 95.

¹⁶⁰ D. Crouch, 2017, str. 95.

¹⁶¹ J. R. Maddicott, 2004, str. 330.-331.

iznositi pred posebnom komisijom koja bi se sastojala od 5 članova aristokracije. U vezi s tim, komisiju bi činili 1 biskup, 2 grofa i 2 barona.¹⁶² Na sjednicama Parlamenta se počelo okupljati cjelokupno plemstvo.¹⁶³

Osim toga, na sjednicama parlamenta su se odvijali i pregovori između kralja i aristokracije.¹⁶⁴ Ipak, odnos kralja i aristokracije se s vremenom sve više pogoršavao te je aristokracija počela smatrati da bi zbog svoje nesposobnosti Edward II. trebao biti svrgnuti s prijestolja.¹⁶⁵

Ključni događaji koji su doveli do svrgavanja Edwarda II. sa prijestolja započeli su 1326. godine. Godine 1326. započela je aristokratska urota predvođena Rogerom Mortimerom koja je za cilj imala zbacivanje Edwarda sa prijestolja. Uz aristokraciju, sudionici urote su bili i kraljeva žena Isabella te njegov sin Edward III. Uvertirom u urotu se može smatrati sazivanje Parlamenta 1326. godine.¹⁶⁶ Ono što je bitno napomenuti jest da je Parlament *de facto* bio sazvan bez kraljevog dopuštenja.¹⁶⁷ Pred očima javnosti je plemstvo okupljeno oko Rogera Mortimera i krajice Isabelle prikazalo poštivanje odredbe jer je poslanstvo bilo poslano u utvrdu Kenilworth gdje se vladar nalazio. Međutim, u vezi dolaska poslanstva u utvrdu postoje dvojbe oko toga da li je ono doista stiglo do vladara ili ne. Ono što je poznato jest činjenica da je vladar odbio sazvati sjednicu Parlamenta te da je ista sazvana na inicijativu kraljice Isabelle i njezina ljubavnika Rogera Mortimera.¹⁶⁸

Glavno pitanje o kojem se raspravljalo na sjednici je bilo pitanje svrgnuća Edwarda II. i postavljanja njegovog sina Edwarda III. na englesko prijestolje.¹⁶⁹ Sjednica je bila prekinuta kako bi velikaši među sobom odlučili koga žele za vladara. U vezi s tim, Roger Mortimer je 13. siječnja predstavio odluku velikaša o svrgnuću Edwarda II.¹⁷⁰ Kao razlog svrgnuća velikaši su naveli djela kojih se Edward II. nije

¹⁶² J. R. Maddicott, 2004, str. 332.

¹⁶³ J. R. Maddicott, 2004, str. 334.-335.

¹⁶⁴ J. R. Maddicott, 2004, str. 334.

¹⁶⁵ D. Crouch, 2017, str. 95

¹⁶⁶ C. Valente, 1998, str. 854.

¹⁶⁷ C. Valente, 1998, str. 854.-855.

¹⁶⁸ C. Valente, 1998, str. 854.-855.

¹⁶⁹ C. Valente, 1998, str. 855.-856.

¹⁷⁰ C. Valente, 1998, str. 856.

držao, a kojih se obećao držati u krunidbenoj zavjernici.¹⁷¹ Odluku o svrgnuću je Edward II. dočekaao u zatočeništvu u Walesu u kojem se nalazio od 1326. godine.¹⁷² U vezi s tim, Edward II. je bio prvi engleski vladar iz dinastije Plantagenet koji je bio svrgnut sa prijestolja.¹⁷³

¹⁷¹ D. Crouch, 2017, str. 95.

¹⁷² C. Valente, 1998, str. 854.

¹⁷³ D. Crouch, 2017, str. 95.

4. Ugarsko-hrvatsko kraljevstvo

U razvijenom srednjem vijeku političke nestabilnosti su zahvatile i Ugarsko-hrvatsko kraljevstvo. Naime, političke nestabilnosti su se znatnije počele razvijati tijekom druge polovice 13. stoljeća.¹⁷⁴ Ono što je doprinijelo takvom razvoju političkih događaja bilo je jačanje moći plemstva što se počelo događati od sredine 13. stoljeća. U vezi s tim, Bela IV. je proveo reforme koje su doprinijele jačanju političke moći pojedinih plemićkih obitelji, ali i političkoj emancipaciji istih od kraljevskog autoriteta. Plemstvo je jačalo na račun kraljevske vlasti koja je pala u političku krizu.¹⁷⁵ Čimbenici jačanja plemićke moći, a kasnije i one oligarhijske bili su posjedi i utvrde. Pravo na izgradnju utvrda, posjede i druge privilegije je plemstvo dobivalo od kralja. Kralj je privilegije plemstvu davao kako bi osigurao političku potporu, ali na koncu je plemstvo te iste privilegije „koristilo“ protiv kraljevskog autoriteta. U 13. stoljeću je moć plemstva toliko ojačala da su se formirale oligarhijske provincije.¹⁷⁶

Restauraciju kraljevskog autoriteta su postigli Karlo I. i njegov sin Ludovik I. Ipak, nakon smrti Ludovika I. Ugarsko-Hrvatsko Kraljevstvo je zahvatila politička kriza.¹⁷⁷ Doktrina se nazivala Svetom krunom jer je kraljevska kruna u Ugarskoj imala veliko značenje. S obzirom da se smatralo kako je kruna kojom su se krunili ugarsko-hrvatski kraljevi pripadala svetom Stjepanu, tako je ista bila simbol stvaranja političke neovisnosti Ugarske. Do sredine 20. stoljeća smatralo se kako je Stjepanu krunu darovao papa Silvestar II. kao znak zahvalnosti za njegovu odanost i širenje kršćanstva u Ugarskoj.¹⁷⁸ Također, Stjepan je proglašen svetcem 1083. godine. Na temelju tih indicija u Ugarskoj je zaživio kult svetog Stjepana, a Stjepanova kruna je postala relikvija.¹⁷⁹ Politička važnost svete krune je porasla sredinom 12. stoljeća.¹⁸⁰ Ideologija je povezivala krunu i kraljevstvo. Povezivanje krune i kraljevstva je formalno prvi put bilo spomenuto u sporazumu sklopljenom 1381. godine u Torinu. Sporazumom se Venecija obvezala na plaćanje godišnjeg danka tadašnjem kralju Ludoviku te

¹⁷⁴ I. Bard, 1978, str. 1.

¹⁷⁵ A. Zsoldos, 2013, str. 211.

¹⁷⁶ A. Zsoldos, 2013, str. 211.-215.

¹⁷⁷ P. Engel, 2001, str. 174.

¹⁷⁸ P. Laszlo, 2003, str. 426.

¹⁷⁹ P. Laszlo, 2003, str. 431

¹⁸⁰ P. Laszlo, 2003, str. 433.

njegovim nasljednicima, ali i kruni koja je predstavljala Ugarsko-hrvatsko kraljevstvo.¹⁸¹

Prema ideologiji Svete krune državna vlast je bila odijeljena od osobe kralja,¹⁸² a pravo obavljanja vlasti imala je „zajednica“ kraljevstva, odnosno *communitas*. Ono što je bitno jest da je „zajednica“ kraljevstva u praksi bila aristokracija. „Zajednica“ kraljevstva nije djelovala u ime kralja, već u ime svete krune. Shvaćanje kraljevske krune je bilo od iznimne važnosti za razdoblje razvijenog i kasnog srednjeg vijeka. Naime, državna vlast je bila personificirana kroz svetu krunu, odnosno prava na temelju kojih se državna vlast obavljala proizlazila su iz krune.¹⁸³ Stoga, sveta kruna je bila simbol kraljevske tj., državne vlasti.¹⁸⁴ U 14. stoljeću kruna je poprimila božansku narav.¹⁸⁵ Shodno tome, službenici kraljevstva nisu bili u službi kralja, već su bili službenici svete krune.¹⁸⁶ Također, sveta kruna je bila u posebnom odnosu prema Bogu te je pripadala već spomenutoj „zajednici“ kraljevstva, a ne kralju.¹⁸⁷ Kralj više nije bio najviša politička instanca kao što je to bio u ranijim razdobljima. Štoviše, kralj je u razvijenom i pogotovo u kasnom srednjem vijeku bio sveden na položaj službenika državne vlasti te je državnu vlast dijelio sa plemstvom.¹⁸⁸ Aristokracija je ideologiju ostvarivala kroz rad novoosnovane političke institucije koja se zvala vijeće kraljevstva.¹⁸⁹ Kraljevsko vijeće je štitilo interese kraljevske krune. Uloga kraljevskog vijeća se najviše očitovala u razdoblju anarhije ili političke i ekonomske nadmoći plemstva nad kraljem.¹⁹⁰

Iako se na prvu može primjetiti da je riječ o sukobima kraljevskog autoriteta i plemstva, ukoliko se pogleda šira slika političkih događanja može se uvidjeti da su to bile međusobne borbe plemstva.¹⁹¹ Borbe među plemstvom su bile česte u

¹⁸¹ I. Bard, 1978, str. 73.

¹⁸² I. Bard, 1978, str. 73.

¹⁸³ L. Heka, 2017, str. 75.-76.

¹⁸⁴ L. Heka, 2017, str. 159.

¹⁸⁵ P. Laszlo, 2003, str. 434.

¹⁸⁶ I. Bard, 1978, str. 72.

¹⁸⁷ L. Heka, 2017, str. 76.

¹⁸⁸ L. Heka, 2017, str. 75.

¹⁸⁹ I. Bard, 1978, str. 61.-64.

¹⁹⁰ I. Bard, 1978, str. 62.-64.

¹⁹¹ I. Bard, 1978, str. 25.

srednjovjekovnoj Europi, a nazivale su se privatnim ratovima jer je plemstvo nasiljem nastojalo ostvariti svoje interese. Privatni ratovi plemstva nisu bili legitimnog karaktera.¹⁹² Događali su se između „starog“ i „novog“ plemstva, a ista nije bila ograničena isključivo na svjetovnu aristokraciju. Naime, druga polovica 14. stoljeća bila je razdoblje znatne politizacije crkvenog plemstva što će reći da se kler više zanimao za politička pitanja, dok su crkvena pitanja pala u drugi plan.¹⁹³ Vladari su u tim borbama bili isključivo marionete plemstva jer je ono trebalo vladare da im potvrdi državne položaje putem kojih su stjecali bogatstvo i političku moć. Pobune nisu zahvatile cijelo kraljevstvo.¹⁹⁴ Naime, južni i zapadni dijelovi kraljevstva su bili zahvaćeni aristokratskim pobunama. Razlog zašto su pobune izbijale baš na jugu i zapadu kraljevstva je ekonomske prirode. Naime, to su bila područja kraljevstva koja su bila ekonomski jako razvijena i naseljenija od drugih. Temelj gospodarske razvijenosti južnog i zapadnog dijela kraljevstva je bila poljoprivreda. Također, riječ je o područjima gdje su se nalazila trgovačka središta. Nadalje, najmoćnije plemićke obitelji su imale brojne posjede na jugu i zapadu kraljevstva pa su na tim područjima imale i veću kontrolu nego li kraljevska vlast. U vezi s tim, osim Budima i Soprona, na dotičnim područjima nije bilo kraljevskih gradova. Veliki politički i ekonomski utjecaj na tamošnjim područjima su imale obitelji Lacković i Horvat. Osim toga, južni i zapadni dijelovi kraljevstva su bili bliži Napulju nego li ostali dijelovi kraljevstva. Važnost povezanosti Ugarsko-hrvatskog kraljevstva i Napulja se očituje u činjenici da je plemstvo kao protukandidate vladarima predlagalo napuljske kraljeve.¹⁹⁵ Osim mjesta održavanja pobuna, važno je bilo i vrijeme izbijanje istih. Naime, pobune su bile organizirane u vrijeme kada su vladari izbivali izvan kraljevstva. U tom periodu je plemstvo najlakše moglo preuzeti političku inicijativu. Osim organizacije pobuna, plemstvo je tada sazivalo sabore na kojima su donijeti zaključci koji su ograničavali kraljevski autoritet.¹⁹⁶

Plemstvo je tijekom pobuna ostvarilo najveći ekonomski utjecaj u kraljevstvu jer se one koji su ostali odani kraljevskoj vlasti nagrađivalo posjedima i drugom vrstom

¹⁹² H. Kaminsky, 2002, str. 176.-177.

¹⁹³ M. Petrović, 2018, str. 37.

¹⁹⁴ I. Bard, 1978, str. 25.

¹⁹⁵ I. Bard, 1978, str. 26.-28.

¹⁹⁶ I. Bard, 1978, str. 33.

imovine.¹⁹⁷ Vladar je mogao lojaliste izuzeti i plaćanja pojedinih vrsta poreza, dati im vlasništvo nad utverdama, pravo održavanja sajmovâ na područjima kojima su upravljali i drugo.¹⁹⁸ Zbog velike važnosti koju su imale, čest predmet sukoba među plemstvom su bile utvrde.¹⁹⁹ Iako su vladari davanjem imovine i ostalih privilegija plemstvu htjeli osigurati njihovu potporu, ipak ono je negativno utjecalo na samu kraljevsku vlast jer je često bila riječ o kraljevskoj imovini. S tim u vezi, u drugoj polovici 13. stoljeća kralj je izgubio 2/3 svojih posjeda u korist plemstva. U slučaju da vladar nije udovoljio interesima aristokracije, ista se nije ustručavala svrgnuti, zarobiti pa čak ni ubiti vladara.²⁰⁰ Pobune u Ugarsko-hrvatskom kraljevstvu su se događale istovremeno sa aristokratskim pobunama u drugim europskim kraljevstvima što ukazuje na to da je Ugarsko-hrvatsko kraljevstvo imalo sličan stupanj političko-društvene razvijenosti kao i druga europska područja.²⁰¹

Navedena politička zbivanja su se počela očitovati nakon smrti Ludovika I. U vezi s tim, vladavina Ludovikovich nasljednika bila je obilježena dugogodišnjim građanskim ratovima. Međusobne borbe aristokracije, pokušaji ograničavanja i svrgavanja vladara te provođenje ideologije svete krune kao opravdanja za spomenute intencije plemstva prikazat će se na primjerima vladavine Marije Anžuvinske, Žigmunda Luksemburškog te njihovih nasljednika Matijaša Korvina i Vladislava I.

4.1. Marija Anžuvinska

Prvi vladar Ugarsko-hrvatskog kraljevstva koji je bio suočen sa pobunama plemstva bila je kraljica Marija Anžuvinska. Marija Anžuvinska je bila kći Ludovika I. i Elizabete Kotromanić.²⁰² Marija je okrunjena 17. rujna 1382. godine.²⁰³ S obzirom da je Marija bila maloljetna, kraljevstvom je kao regentica upravljala njena majka Elizabeta koju plemstvo zbog pohlepnog karaktera nije preferiralo.²⁰⁴ Iako je Marija bila

¹⁹⁷ I. Bard, 1978, str. 9.

¹⁹⁸ I. Bard, 1978, str. 16.

¹⁹⁹ I. Bard, 1978, str. 41.

²⁰⁰ I. Bard, 1978, str. 11.-12.

²⁰¹ I. Bard, 1978, str. 9.

²⁰² F. Šišić, 2004, str. 222.

²⁰³ P. Engel, 2001, str. 195.

²⁰⁴ F. Šišić, 2004, str. 222.

okrunjena kao Ludovikov sin, krunjenje ženske osobe je bilo u suprotnosti sa patrijarhalnim karakterom kraljevstva te je u istome plemstvo uvidjelo priliku za organizacijom pobune.²⁰⁵

Prva pobuna je izbila nedugo nakon Marijine krunidbe, a organizator iste bio je Ivan od Paližne.²⁰⁶ Ivan od Paližne bio je pripadnik sitnog plemstva koji je tijekom vladavine Ludovika I. postao vranskim priorom, a kasnije i hrvatskim banom pri čemu je stekao veliki politički utjecaj i bogatstvo.²⁰⁷ U historiografiji je Ivan od Paližne okarakteriziran kao koristoljubljiv i hrabar čovjek koji je dobro poznao ratničke vještine. Takvom osobnošću je Ivan od Paližne od pripadnika nižeg plemstva postao pripadnikom viših slojeva društva²⁰⁸. Iako postoje mišljenja prema kojima je Paližna pobunu organizirao zbog ženske vladavine kraljevstvom, postoje i mišljenja prema kojima je pobuna organizirana iz čistog koristoljublja.²⁰⁹ Saveznik mu je bio bosanski kralj Tvrtko I. Međutim, Tvrtko I. nije pružio vojnu potporu ustanicima u Vrani te je pobuna ubrzo bila ugušena, a Ivan od Paližne je pobjegao u Bosnu. Tvrtko I. je podršku pružio i braći Horvat koji su bili organizatori sljedeće aristokratske pobune u Ugarsko-hrvatskom kraljevstvu.²¹⁰ Iako je bio rođak Elizabete Kotromanić,²¹¹ Tvrtko I. je pokušao iskoristiti političku krizu u Ugarsko-hrvatskom kraljevstvu kako bi proširio teritorij Bosanskog kraljevstva prema Jadranskom moru i Dravi²¹² što je na koncu i rezultiralo bosansko-ugarskim sukobom.²¹³

Druga pobuna protiv Marije Anžuvinske i Elizabete Kotromanić je bila pobuna braće Horvat. Horvati su obavljali političke dužnosti tijekom vladavine Ludovika I. Pavao Horvat je bio zagrebački biskup i predstavnik kralja pri sklapanju mirovnih sporazuma.²¹⁴ Politička moć Horvata je proizašla iz bliskih veza s kraljevskim

²⁰⁵ P. Engel, 2001, str. 195.

²⁰⁶ F. Šišić, 2004, str. 222.

²⁰⁷ H. Gračanin, 2011, str. 237.-238.

²⁰⁸ H. Gračanin, 2011, str. 237.

²⁰⁹ L. Petrović, L. Borić, 2021, str. 21.

²¹⁰ I. Botica, 2019, str. 406.

²¹¹ I. Botica, 2019, str. 406.

²¹² F. Šišić, 2004, str. 222.

²¹³ I. Botica, 2019, str. 406.

²¹⁴ M. Petrović, 2019, str. 22-23.

autoritetom.²¹⁵ Pavao Horvat je bio jedan od organizatora pobune započete 1385. godine. Uz Pavla, organizatori urote su bila njegova braća Ivaniš i Ladislav Horvat, a političku podršku su im dali Nikola Zambo te Nikola Schezy. Također, na njihovoj strani je bio velik dio ugarskih i slavonskih plemića.²¹⁶ Cilj pobune je bio svrgavanje Marije Anžuvinske sa prijestolja. Pobunjenici su podršku dali napuljskom ogranku anžuvinske dinastije.²¹⁷ Pobuna je nakratko bila prekinuta primirjem sklopljenim u Požegi, ali su braća Horvat na ugarsko-hrvatsko prijestolje postavili Karla Dračkog. Karlo Drački je bio okrunjen iste godine, no njegova vladavina nije bila dugog vijeka jer ga je po naređenju Elizabete Kotromanić i Nikole Gorjanskog ubio Blaž Forgač.²¹⁸ Pobuna je nastavljena i nakon Karlove smrti. Tijekom putovanja u Gorjan, Marija i Elizabeta su bile zarobljene, a Blaž Forgač i Nikola Gorjanski ubijeni. Godine 1387. umrla je i Elizabeta Kotromanić.²¹⁹ Za Elizabetinu smrt se ne može sa sigurnošću reći da li je nasilnog ili prirodnog karaktera. Prema nekim mišljenjima Elizabeta je ubijena, a mogućim krivcem za njenu smrt se smatra upravo Ivan od Paližne.²²⁰ Marija Anžuvinska je ostala zarobljena u Novigradu do oslobođenja u lipnju 1386.²²¹ S druge strane, u historiografiji je prihvaćenije mišljenje prema kojem je Elizabeta umrla prirodnom smrću koja je postala dio političke propagande s ciljem učvršćenja vlasti Marije i njenog supruga Žigmunda. Naime, priča o nasilnoj smrti kraljice Elizabete je spomenuta u darovnici kojom je Marija imovinu urotnika darovala sinu Nikole Gorjanskog. Osim Elizabetina ubojstva, u darovnici se nalaze priče o dobrim djelima i vrlinama Gorjanskog te o veleizdaji pobunjenika što će reći da je darovnicom Marija nastojala osigurati svoju vladavinu.²²²

Iako se naizgled može naslutiti da je pobuna nastala kao osveta za smrt Karla Dračkog, ipak su važnije bile ekonomske prilike. Naime, obitelj Horvat je bila pripadnica „stare“ aristokracije koja je u svom vlasništvu imala velik broj posjeda na južnom dijelu kraljevstva te je htjela svoju vlast proširiti i na zapadni dio. No, veliki

²¹⁵ M. Petrović, 2019, str. 26.

²¹⁶ F. Šišić, 2004, str. 223.

²¹⁷ M. Petrović, 2019, str. 24.

²¹⁸ F. Šišić, 1994, str. 223.

²¹⁹ F. Šišić, 2004, str. 223.

²²⁰ L. Petrović, L. Borić, 2021, str. 21.-22.

²²¹ M. Ančić, 2020, str. 386.

²²² M. Ančić, 2020, str. 386.-388.

neprijatelj u tom cilju je Hrvatima bila obitelj Nikole Gorjanskog koja je pokušala spriječiti teritorijalnu ekspanziju Horvata.²²³ Kako je Marija bila zarobljena u Novigradu, njeni saveznici su 1387. godine kraljem okrunili njenog zaručnika Žigmunda Luksemburškog. Nakon što je bio okružen, Žigmund je oslobodio Mariju uz pomoć Mlečana i Ivana Frankapana.²²⁴ S obzirom da je Marija bila oslobođena, pobuna braće Horvat je bila slomljena.²²⁵ Janko i Ivaniš Horvat su pobjegli u Bosnu, dok je njihov brat Ladislav poginuo.²²⁶ Posjedi braće Horvat i posjedi njihovih saveznika su Marijinom odlukom pripali obitelji Gorjanski i njihovim saveznicima. Neki od tih posjeda su bili Požega i Bač.²²⁷

4.2. Žigmund Luksemburški

Žigmund Luksemburški je ugarsko-hrvatskim vladarem postao 1385. godine. Na prijestolje nije došao nasljednim putem, već je za vladara bio izabran kao zaručnik Marije Anžuvinske.²²⁸ Žigmund je za vladara bio izabran od strane plemstva koje je bilo okupljeno u Ligu. Jedan od utjecajnijih članova Lige bio je Stjepan Lacković koji se kasnije pobunio protiv kraljevske vlasti. Da bi postao kraljem Žigmund je morao pristati na uvjete Lige. U vezi s tim, Žigmund je morao pristupiti Ligi, nije smio davati posjede ljudima stranog podrijetla niti ih je smio postavljati na javne službe, najbliži savjetnici su mu morali biti članovi Lige i slično.²²⁹ Nakon što je postao kraljem, Žigmund je privremeno konsolidirao kraljevsku vlast, a načini konsolidacije iste su se ticali upravo plemstva. Naime, Žigmund je konsolidirao vlast na način da je na državne pozicije stavljao osobe koje su mu bile vjerne i osobe stranog podrijetla. Takvim osobama je davao privilegije i imovinu. Također, njegovo kupovanje vjernosti plemstva je vidljivo i u činjenici da je htio potvrditi Zlatnu bulu, iako ne u njenom izvornom obliku. Naime,

²²³ I. Bard, 1978, str. 33.-39.

²²⁴ F. Šišić, 2004, str. 223.-224.

²²⁵ F. Šišić, 2004, str. 223.-224.

²²⁶ F. Šišić, 2004, str. 224.

²²⁷ I. Bard, 1978, str. 39.-40.

²²⁸ P. Engel, 2001, str. 199.

²²⁹ P. Engel, 2001, str. 199.

iz bule je htio izbaciti zaključak koji je plemstvu davao pravo da pruži otpor kraljevskom autoritetu. Time je želio slomiti političku moć velikaša.²³⁰

Represije su bile usmjerene i prema prelatima. Osim konfiskacije crkvene imovine, Žigmund je donio političku odluku koja je propisivala da nitko ne smije biti postavljen na nijednu crkvenu službu bez njegove dozvole. Time je Žigmund postao upraviteljem crkve u Ugarskoj što je za posljedicu imalo pogoršanje odnosa sa papinstvom.²³¹ Također, uveo je novi prez koji je bio privremenog karaktera jer se prikupljao isključivo tijekom ratnog razdoblja. Riječ je o načinu oporezivanja kojim je Crkva morala dati državi gotovo polovicu svojih prihoda.²³²

Sljedeći korak u konsolidaciji Žigmundove vlasti bilo je formiranje državnog aparata koji će održavati političku stabilnost i u razdobljima kraljeva odsustva iz kraljevstva što je bilo često nakon 1410. godine kada je Žigmund postao vladarem Svetog Rimskog Carstva.²³³ U vezi s tim, formirao je organizaciju nazvane Red zmaja. Red zmaja bio je osnovan 1408. godine, a činili su ga članovi aristokracije koji su bili odani Žigmundu. U vezi s tim, na početku postojanja dotične organizacije, članovi su bili najodanije pristaše kralja. Uz kraljicu Barbaru Celjsku, članstvo Reda zmaja je činilo još 22 barona. S vremenom se broj članova povećavao.²³⁴ Veliku podršku Žigmundovoj vlasti davali su službenici stranog podrijetla među kojima je bilo Nijemaca, Čeha, Poljaka i drugih.²³⁵ Uz strance, javne službe su obavljale i osobe koje nisu imale status barona. Također, bili su članovi kraljevskog vijeća koje se početkom 15. stoljeća počelo znatno razvijati.²³⁶ Veliki problem Žigmundovoj vlasti su predstavljali članovi „stare“ aristokracije.²³⁷ Zbog toga je Žigmund titulu barona davao plemstvu koje dotada nije raspolagalo tim statusom. U vezi s tim, u razdoblju od 1387. do 1410. godine povećao se broj „novih“ barona, a smanjio broj „starih“ barona.²³⁸ Također, pokušao je osigurati potporu plemstva koje je živjelo u provinciji. Potporu

²³⁰ S. Dokoza, 2011, str. 134.-135.

²³¹ P. Engel, 2001, str. 210.

²³² S. Dokoza, 2011, str. 134.-135.

²³³ P. Engel, 2001, str. 214.

²³⁴ P. Engel, 2001, str. 210.

²³⁵ P. Engel, 2001, str. 211.-213.

²³⁶ P. Engel, 2001, str. 214.

²³⁷ P. Engel, 2001, str. 218.-219.

²³⁸ I. Bard, 1978, str. 5.-6.

provincijalnog plemstva je želio osigurati kroz davanje povlastica distriktima, a jedna od tih povlastica je bilo pravo sazivanja skupština.²³⁹ Međutim, nezadovoljstvo plemstva Žigmundovom vlašću je bilo veliko što je za posljedicu imalo nekoliko aristokratskih pobuna.

4.2.1. Aristokratska pobuna iz 1397. godine

Pokušaj svrgavanja Žigmunda Luksemburškog sa prijestolja dogodio se 1397. godine. Pobuna se dogodila neposredno nakon bitke kod Nikopolja u kojoj je Žigmund Luksemburški predvodio kršćansku vojsku protiv osmanske vojske Bajazida I. U nikopoljskoj bitci je kršćanska vojska doživjela poraz. U vezi s tim, velik broj vojnika Svete Lige je poginuo, a Žigmund Luksemburški je uspio pobjeći u Carigrad.²⁴⁰

Nezadovoljstvo Žigmundovom vladavinom bilo je veliko te je 1397. godine rezultiralo pobunom čiji organizator je bio Stjepan Lacković.²⁴¹ Smatrajući da je kralj stradao u nikopoljskoj bitci, plemstvo je novim vladarom proglasio Ladislava Napuljskog, sina Karla II.²⁴² Kako bi spriječio pobunu Žigmund je nakon povratka u kraljevstvo pobunjenike pozvao na sastanak u Križevcima. Sastanak u Križevcima održan je 27. veljače 1397. godine, a u historiografiji je nazvan „Krvavi sabor Križevački“ zbog tragične sudbine koja je zadesila Žigmundove protivnike. Stjepan Lacković i njegove pristalice bili su ubijeni, a njihova tijela bila su bačena kroz prozor.²⁴³ Imovina pobunjenika je bila konfiscirana.²⁴⁴ Krvavi sabor Križevački označio je kraj pobune. Pobuna Stjepana Lackovića i njegovih sljedbenika bila je kratkog trajanja jer je veći dio plemstva dao potporu kralju. Nakon pobune, Žigmund je marginalizirao barone otpustivši ih sa državnih službi, a na njihova mjesta imenovao dotad neznačajne ljude. Kako bi održao njihovu vjernost, Žigmund je takve osobe nagrađivao posjedima koje su dobivali u nasljedni status. Jedna od tih osoba bio je i Herman Celjski, otac Žigmundove buduće supruge Barbare. Žigmundovim

²³⁹ P. Engel, 2001, str. 219.

²⁴⁰ F. Šišić, 2004, str. 226.

²⁴¹ I. Bard, 1978, str. 78.-79.

²⁴² F. Šišić, 2004, str. 226.

²⁴³ F. Šišić, 2004, str. 226.

²⁴⁴ P. Engel, 2001, str. 204.

darovnicama Celjski su dobili grofovski status i posjede u Zagorju čime su postali jedni od najvećih zemljoposjednika u Slavoniji.²⁴⁵

Pobuna Stjepana Lackovića je imala nekoliko sličnosti sa pobunom braće Horvat. Prva sličnost odnosi se na vrijeme izbijanja pobune. U vezi s tim, pobuna je izbila kad je Žigmund bio odsutan iz kraljevstva. Sljedeća sličnost vidljiva je u proglašenju Ladislava Napuljskog za vladara. Nadalje, jedna od sličnosti je i neprijateljstvo sa drugim plemićkim obiteljima. Naime, kao što je obitelji Horvat neprijatelj bila obitelj Gorjanski tako su i Lackovići bili u neprijateljskom odnosu sa drugim obiteljima. U vezi s tim, glavni neprijatelji Lackovićima su bile obitelji Bebek i Stibor.²⁴⁶ Uz sličnosti, postojale su i poneke različitosti sa pobunom braće Horvat. Prva razlika se odnosi na količinu potpore kojom je Stjepan Lacković raspolagao. Naime, riječ je o znatno manjoj potpori od potpore kojom su raspolagali Horvati. Također, cilj Lackovićeve pobune nije bila teritorijalna ekspanzija, već povratak državnih položaja koje su izgubili 1392. godine.²⁴⁷

Nakon završetka pobune, Žigmund je sazvao zasjedanje vijeća u Temišvaru. Na zasjedanju se raspravljalo o povratku posjeda koje je kraljevska vlast izgubila u korist aristokracije. No, člankom 49 je odlučeno da će neki posjedi ostati u vlasništvu aristokracije, kao što su posjedi obitelji Stibor i zagrebačkog biskupa. Također, Žigmund je na državne položaje nastavio postavljati nove ljude koji su velikim dijelom bili stranog podrijetla. Time su mnogi aristokrati koji su dotada obavljali dotične funkcije bili zamijenjeni strancima, dok se među ostalim plemstvom razvio strah od gubitka imovine i političkih položaja. Represije su bile usmjerene i protiv većeg broja premeta. Represije protiv premeta su uključivale konfiskaciju crkvene imovine, oporezivanje, ograničavanje biranja crkvenih vjerodostojnika i slično.²⁴⁸ Prelati su nezadovoljstvo kraljevskom vlašću iskazivali i kao znak podrške podrške papi Bonifaciju IX. koji se počeo neprijateljski odnositi prema Žigmundu jer je želio da Ladislav Napuljski postane ugarsko-hrvatskim vladarem. No, kao što je to bio i njegov otac, Ladislav Napuljski je bio isključivo izlika aristokraciji da započne novu pobunu protiv kralja.²⁴⁹ Usto, plemstvo je kao povod pobuni iskoristilo i Žigmundovu

²⁴⁵ P. Engel, 2001, str. 204.-205.

²⁴⁶ I. Bard, 1978, str. 43.

²⁴⁷ I. Bard, 1978, str. 44.-46.

²⁴⁸ M. Petrović, 2018, str. 43.-44.

²⁴⁹ I. Bard, 1978, str. 51.-57.

rastrošnost te raskalašenost. Godine 1401. Žigmund je bio svrgnut s prijestolja, zarobljen u Višegradu i zatočen u Šiklošu. Međutim, na inicijativu Nikole Gorjanskog pobunjenici su ubrzo oslobodili Žigmunda, ali ga nisu htjeli vratiti na prijestolje već je novim kraljem proglašen Ladislav Napuljski. Ladislav je bio okrunjen u Zadru 1403. godine, ali nije vladao iz Ugarsko-hrvatskog kraljevstva, već iz Napulja.²⁵⁰ S obzirom da nije imao veliku političku potporu, Ladislav je sa Venecijom započeo pregovore vezane uz prodaju Dalmacije. U vezi s tim, 1409. godine Ladislav je Veneciji prodao kraljevska prava nad Dalmacijom. To je uključivalo vlast nad Zadrom, Novigradom, Vranom i drugim dijelovima Dalmacije. Iznos koji je Venecija platila Ladislavu Napuljskom za Dalmaciju bio je 100 000 dukata.²⁵¹ Zbog takvih okolnosti Žigmund je započeo dva rata protiv Mletačke Republike, ali oba su završila neuspješno po ugarsko-hrvatskog kralja. Prodaja Dalmacije Veneciji te neuspješan Žigmundov pohod su bili veliki udarci za kraljevstvo zbog čega se nezadovoljstvo aristokracije središnjom vlašću sve više povećavalo. Zbog takvih događanja u kraljevstvu, Žigmund je izgubio interes za vladanjem te je vlast ostavio u rukama supruge Barbare i njenog oca grofa Hermana Celjskog.²⁵²

Protiv Žigmundove vlasti se uzdiglo i plemstvo u Bosni. Naime, plemstvo u Bosni nije htjelo prihvatiti vlast ugarsko-hrvatskog kralja, iako je ista bila dogovorena Mirom u Đakovu sklopljenim još 1393. godine. Mirom u Đakovu bilo je dogovoreno da će nakon smrti Stjepana Dabiše vlast nad Bosnom pripasti Žigmundu.²⁵³ Usto, Stjepan Dabiša je odbio koristiti i titulu hrvatsko-dalmatinskog kralja koju je koristio njegov prethodnik Stjepan Tvrtko. Međutim, plemstvo koje je bilo predvođeno Hrvojem Vukčićem Hrvatinčićem, Pavlom Radinovićem i Sandaljem Hrančićem nije prihvaćalo Žigmundovu vlast nad Bosnom što je rezultiralo aristokratskom pobunom protiv kraljevske vlasti.²⁵⁴ Pobuna plemstva u Bosni dogodila se nakon sabora u Križevcima, a rezultirala je proširenjem Donjih Kraja Hrvoja Vukčića Hrvatinčića do Banja Luke te rijeka Une i Save na štetu Ugarsko-hrvatskog kraljevstva²⁵⁵ čime je Žigmundova vlast nad dotičnim područjem bila narušena. Međutim, Žigmund je vojnim pohodima

²⁵⁰ F. Šišić, 2004, str. 227.-228.

²⁵¹ F. Šišić, 2004, str. 228.-229. .

²⁵² F. Šišić, 2004, str. 229.-233.

²⁵³ F. Šišić, 2004, str. 224.

²⁵⁴ F. Šišić, 2004, str. 226.

²⁵⁵ F. Šišić, 2004, str. 226.-227.

nastojao riješiti problem političke nestabilnosti u Bosni. Vojni pohodi su održani 1405., 1406. i 1407. godine. Ipak, situacija se nije razriješila zbog čega se Žigmund Luksemburški okrenuo za pomoć papi Grguru XII. Papa je proglasio križarski rat protiv bosanskih patarena. Križarski rat je bila izlika za novi pohod Žigmunda Luksemburškog protiv bosanskog vladara i plemstva. Križarskim ratom iz 1408. godine Žigmund je pobijedio političke protivnike u Bosni Dio pobunjenika je bio pogubljen u blizini Dobor grada. Stjepan Tvrtko II. nije bio pogubljen, a herceg Hrvoje je priznao Žigumnda za vladara čime je završio ustanak u Bosni.²⁵⁶

4.2.2. Kraj vladavine

Vladavina Žigmunda Luksemburškog nije bila povoljna po Ugarsko-hrvatsko kraljevstvo.²⁵⁷ Osim aristokratskih pobuna, osmanskih prijetnji i sukoba sa Mletačkom Republikom, Žigmund Luksemburški je neposredno prije kraja svoje vladavine bio suočen sa novim problemom, a to je bio građanski rat. Naime, riječ je o sukobu koji je započeo 1436. godine, a koji je bio usmjeren protiv Ivana Frankapana.²⁵⁸ Ivan Frankapan je bio suprug Katarine Nelipić, kćeri kneza Ivaniša Nelipića. S obzirom da je Nelipić umro 1434. godine svi njegovi posjedi pripali su njegovoj kćeri, odnosno Ivanu Frankapanu. Iako je Žigmund Luksemburški zahtijevao da se posjedi Ivaniša Nelipića vrata kraljevskoj vlasti, Frankapan je to odbio učiniti. Zbog suprotstavljanja kraljevskom autoritetu, Žigmund je započeo vojni sukob protiv Frankapana koji je završio u korist kraljevske vlasti.²⁵⁹ Frankapanove posjede je Žigmund je predao banu Matku Talovcu.²⁶⁰

Nedugo nakon završetka dotičnog sukoba Žigmund Luksemburški je umro čime je i završila njegova vladavina. Žigmund Luksemburški je vladao do 1437. godine. Žigmund Luksemburški je Ugarsko-hrvatsko kraljevstvo ostavio u iznimno lošem stanju što zbog problema sa političkim protivnicima što zbog rasipnosti i nezainteresiranosti za kraljevstvo.²⁶¹ Žigmunda je naslijedio Albert Habsburgovac.²⁶² Albert Habsburgovac

²⁵⁶ F. Šišić, 2004, str. 228.

²⁵⁷ F. Šišić, 2004, str. 233.

²⁵⁸ F. Šišić, 2004, str. 233.

²⁵⁹ F. Šišić, 2004, str. 233.

²⁶⁰ F. Šišić, 2004, str. 233.

²⁶¹ F. Šišić, 2004, str. 232.-233.

bio je suprug Žigmundove kćeri Elizabete te ga je po Žigmundovoj želji aristokracija izabrala za vladara.²⁶³ Kraljevski autoritet je u potpunosti bio oslabljen, a moć aristokracije je bila na vrhuncu. U vezi s tim, na saboru održanom u Budimu plemstvo je donijelo odredbe prema kojima se odluke kraljevske vlasti nisu mogle provesti bez suglasnosti plemstva što je bio pravi pokazatelj nadmoći plemstva nad kraljevskim autoritetom. Takvo stanje se dodatno pogoršalo i nakon Albertove smrti 1439. godine nakon čega su se političke napetosti očitovale i kroz novu borbu za prijestolje.²⁶⁴

4.3. Matijaš Korvin

Plemstvo je ideologiju Svete krune provodilo i u vrijeme vladavine Matijaša Korvina koji je vladao između 1458. i 1490. godine. Matijaš je bio sin Janka Hunjadija, a nosio je naziv korvin što je označavalo gavrana koji se nalazio na Hunjadijevom grbu. Prije nego li je postao ugarsko-hrvatski kralj, Matijaš Korvin nalazio se u Pragu kao zatočenik Ladislava V. Njegovo zatočeništvo bila je posljedica Ladislavove osvete zbog ubojstva Fridrika Celjskog u Beogradu 1456. Godine.²⁶⁵

Matijaš Korvin je na prijestolje došao izbornim putem kao nasljednik Ladislava V. Odluka o njegovom izboru za kralja donijeta je na saboru koji je bio održan u Budimu 1458. godine. Matijaš je imao političku podršku Jurja Podjebradskog. No, Matijaš nije bio okrunjen krunom sv. Stjepana. Kruna sv. Stjepana se nalazila u rukama Fridrika III.²⁶⁶ Po dolasku na prijestolje Matijaš je bio maloljetan te je njegov gubernatorom postao ujak Mihajlo Szilagy.²⁶⁷ Nedugo nakon Matijaševa dolaska na prijestolje, Szilagy je zajedno sa Ladislavom Gorjanskim i Nikolom Iločkim postao politički saveznik Fridrika III. S druge strane, Korvin je imao političku podršku papinskog legata Carvajala, Ivana Viteza od Sredne, braće Zapolja i drugih. Fridrik III. je dao Matijašu krunu čime je njegova vladavina postala pravovaljana.²⁶⁸

²⁶² F. Šišić, 2004, str. 233.

²⁶³ F. Šišić, 2004, str. 233.

²⁶⁴ F. Šišić, 2004, str. 233.-234.

²⁶⁵ F. Šišić, 2004. Str. 239.

²⁶⁶ F. Šišić, 2004, str. 239.

²⁶⁷ F. Šišić, 2004, str. 239.

²⁶⁸ P. Engel, 2001, str. 299.

Ipak, jedan od razloga zbog kojih je plemstvo bilo nezadovoljno Matijaševom vlašću bila je odluka vezana uz odabir njegova nasljednika. Naime, Matijaš se obvezao da će novim vladarem postati Fridrik III. ili njegov sin, ukoliko umre bez muškog nasljednika.²⁶⁹ S obzirom na prijetnju političkih protivnika, Matijaš je vladao uz osobe u koje je imao povjerenja te je uspio postići da se sjednice kraljevskog vijeća održavaju rijeđe.²⁷⁰

4.3.1. Opozicija češke aristokracije

Vlast Matijaša Korvina je ugrožavalo i češko plemstvo. Naime, Matijaš je postao češkim kraljem 1469. godine. Kraljem je postao nakon svrgnuća Jurja Podjebradskog koji nije suzbio širenje husitske hereze u Češkoj.²⁷¹ Papa Pio II. je lišio Podjebradskog krunu te je proglasio i križarski rat protiv istoga. Križarsku vojnu je poveo Korvin 1468. godine. Rat je završen u Matijaševu korist koji je postao vladarem češke pokrajine Bohemije.²⁷² Stavovi češkog plemstva po pitanju Matijaševe krunidbe za češkog kralja su bili različiti. Uz Matijaša Korvina su bili katolici, dok je ostatak plemstva za vladara izabrao Vladislava Jagelovića²⁷³ što je kao posljedicu imalo formiranje protuugarskog saveza. Saveznici Vladislava Jagelovića imali su potporu poljskog kralja Kazimira IV. i Fridrika III.²⁷⁴

Nakon formiranog saveza, neuspješne pobune u Ugarskoj i nepoštivanja primirja sklopljenog između Matijaša Korvina i Kazimira IV. 1474. godine, koalicijska vojska napala je Šlesku koja se od 1469. godine nalazila u vlasti Matijaša Korvina.²⁷⁵ Rat je završio trogodišnjim primirjem potpisanim 1474. godine. Primirje je propisivalo podjelu čeških zemalja između Korvina i Jagelovića. Prema primirju područje Bohemije je pripalo Vladislavu, dok je vlast na području Šleske, Moravske i Lužica pripala Korvinu. Nadalje, Jagelović je imao mogućnost otkupiti ista područja za 400 000 florina, ali tek nakon Matijaševe smrti. Također, obojica su u svojoj titulaturi mogli koristiti naslov

²⁶⁹ F. Šišić, 2004, str. 240.

²⁷⁰ P. Engel, 2001, str. 314.-316.

²⁷¹ F. Šišić, 2004, str. 241.

²⁷² P. Engel, 2001, str. 303.-304.

²⁷³ F. Šišić, 2004, str. 241.

²⁷⁴ P. Engel, 2001, str. 304.-305.

²⁷⁵ P. Engel, 2001, str. 304.-305.

kralja Bohemije, Vlast nad Bohemijom je Matijašu osporavao Fridrik III. što je rezultiralo ratom koji je trajao između 1477. i 1488. godine. Rat između Matijaša Korvina i Fridrika III. završio je primirjem potpisanim u prosincu 1487. godine. Primirjem je Korvinu pripala vlast nad Donjom Austrijom i Štajerskom.²⁷⁶

4.3.2. Kraj vladavine

Matijaš Korvin je umro 1490. godine. u Beču. Njegova vladavina je bila obilježena velikim unutarnjopolitičkim napetostima. S obzirom da je na prijestolje došao izbornim putem, Matijaševa vladavina je ovisila o plemstvu. Međutim, Matijaš Korvin se uspješno nosio sa političkim protivnicima i pobunama koje su isti organizirali protiv njegove vlasti. Također, uspješno je ratovao protiv Fridrika III. i Vladislava Jagelovića.²⁷⁷ Uspješno je konsolidirao kraljevsku vlast i slomio otpora velikaša.²⁷⁸ No, nakon njegove smrti ponovno je došlo do jačanja aristokracije i borbi za prijestolje. Naime, Matijaša Korvina je trebao naslijediti njegov sin Ivaniš. No, Ivaniš nije bio rođen kao dijete iz zakonita braka što mu je stvaralo prepreku u legitimaciji prava na prijestolje. Stoga, nakon smrti Matijaša Korvina će se njegovom sinu Ivanišu, kao protukandidati na ugarsko-hrvatsko prijestolje, suprotstaviti Vladislav Jagelović, Ivan Albert i Maksimilijan Habsburški.²⁷⁹

²⁷⁶ P. Engel, 2001, str. 305.-306.

²⁷⁷ F. Šišić, 2004, str. 241.-242.

²⁷⁸ F. Šišić, 2004, str. 239.-240.

²⁷⁹ F. Šišić, 2004, str. 243.

5. Sveto Rimsko carstvo Njemačke narodnosti

5.1. Venceslav IV.

Sljedeći primjer srednjovjekovnog vladara koji je bio svrgnut sa prijestolja je bio Venceslav IV. U povijesti Svetog Rimskog Carstva Njemačke Narodnosti Venceslav IV. se ne spominje često.²⁸⁰ Na prijestolje je došao izbornim putem, a do 1378. godine je Svetim Rimskim Carstvom vladao kao očevo suvladar. Nakon očeve smrti Venceslav je samostalno vladao Carstvom, ali u upravljanju Carstvom nije mogao parirati Karlu IV.²⁸¹ S tim u vezi, Venceslavova osobnost nije odgovarala osobnostima idealnih vladara. Venceslav IV. je bio vladar koji je živio raskalašenim načinom života i koji je bio nesposoban upravljati Carstvom.²⁸² Osim Venceslavove osobnosti „udarci“ njegovoj vladavini su bili smrt Karla IV., Zapadni crkveni raskol i husitizam.²⁸³

Zapadni crkveni raskol je bio početak novih političkih promjena u Europi. Raskol je uslijedio nakon Avignonskog sužanjstva. U vezi s tim, raskol je započeo 1378. godine, a povod istome je bilo pitanje legitimnog pape.²⁸⁴ Mišljenja vladara o tome kojeg papu podržati su bila podjeljena.²⁸⁵ Venceslav je htio ostati neutralan po pitanju crkvenog raskola što nije bilo moguće jer je kraljevski kancelar pristao uz Urbana VI.²⁸⁶ Potporu svetorimskog cara Urbanu VI. Osudio je francuski kralj Filip Lijepi.²⁸⁷ S obzirom da je Francuska u drugoj polovici 14. stoljeća bila najmoćnija srednjovjekovna kraljevina, stav francuskog kralja prema Venceslavu IV. je negativno utjecao na Venceslavovu vladavinu²⁸⁸.

Za unutarnjopolitičku krizu koja je rezultirala Venceslavovim svrgnućem od velike važnosti je bio način na koji su njegovi suvremenici shvaćali njegovu vladavinu, a potom ju i prezentirali u svojim djelima. Važnost Francuske je bila vidljiva u tome da su negativne priče o Venceslavu i njegovoj vladavini krenule upravo sa

²⁸⁰ I. Goldstein, B. Grgin, 2006, str. 420.

²⁸¹ P. Rychterova, 2018, str. 158.-161.

²⁸² P. Rychterova, 2018, str. 158.

²⁸³ P. Rychterova, 2018, str. 170.

²⁸⁴ A. Franzen, 2009, str. 104.

²⁸⁵ A. Franzen, 2009, str. 106.

²⁸⁶ P. Rychterova, 2018, str. 161.

²⁸⁷ P. Rychterova, 2018, str. 162.

²⁸⁸ A. Franzen, 2009, str. 103.

francuskog dvora.²⁸⁹ Nadalje, kasnije su o istoj tematici pisali poznati srednjovjekovni mislioci poput Tome Akvinskog, Mihaela iz Praga i drugih. Vladislav IV. je bio prikazan kao grešnik koji je počinio sve grijehove, uključujući i one smrtno. U pričama je Venceslav opisan kao pijanica koji se zanimao više za zabave i lov nego li za vođenje vlastitog kraljevstva.²⁹⁰ Takve priče postale su dio političkog diskursa te su bile motiv za kojim su se vodili Venceslavovi politički protivnici pri pokušajima da ga svrgnu sa prijestolja.²⁹¹

Pokušaji svrgnuća Venceslava IV. su bili uspješni jer je isti bio svrgnut sa sveterimskog prijestolja svrgnut 1400. godine.²⁹² Nakon svrgnuća sa sveterimskog prijestolja, Venceslav je nastavio vladati Bohemijom. No, Venceslavova vladavina Bohemijom nije tekla mirnim putem zbog njegova sukoba sa plemstvom koje je bilo nadahnuto učenjima Jana Husa. Povod Venceslavovu sukobu sa plemstvom bilo je nezadovoljstvo plemstva Venceslavovim reformama koje su ograničavale njihova ekonomska prava, a time i njihovu ekonomsku nezavisnost od krune. Prvi Venceslavovi pokušaji da ograniče političku moć plemstva bili su uspješni. Kralj je uspio administrativnim i sudskim reformama smanjiti moć plemstva. Ipak, plemstvo je 1394. godine organiziralo Ligu koja je htjela kraljevski autoritet podrediti svojoj kontroli. Neki od članova Lige su bili pripadnici kraljevske obitelji, poput kralja Žigmunda, moravskog grofa i Venceslavova brata Ivana.²⁹³ Plemstvo se u borbi protiv kralja predstavljalo kao zaštitnik „zajednice kraljevstva“.²⁹⁴ Liga je uspjela ograničiti kraljevski autoritet i oduzeti Venceslavu dio kraljevskih posjeda.²⁹⁵

Politička borba plemstva i kralja se nastavila u sklopu katoličko-husitskih sukoba. S obzirom na prethodne borbe sa plemstvom, Venceslav IV. je isprva bio nepovjerljiv prema objema frakcijama, ali je naposljetku političku podršku dao Husitima. Venceslav je bio zarobljen od strane plemstva koje je podržavalo kralja

²⁸⁹ P. Rychterova, 2018, str. 162.

²⁹⁰ P. Rychterova, 2018, str. 169.-171.

²⁹¹ P. Rychterova, 2018, str. 160.

²⁹² P. Rychterova, 2018, str. 158.

²⁹³ J. M. Klassen, 1978, str. 51.-53.

²⁹⁴ J. M. Klassen, 1978, str. 53.

²⁹⁵ J. M. Klassen, 1978, str. 58.

Žigmunda, ali je 1403. godine bio oslobođen. Nakon oslobođenja, Venceslav je povlasticama nagradio plemiće koji su ga oslobodili.²⁹⁶

Ipak, politička moć Husita je počela naglo slabiti nakon smrti Jana Husa pri čemu se veći dio plemstva okrenuo katolicizmu.²⁹⁷ Također, protiv Husita se okrenuo i Venceslav koji je nastojao omogućiti dominaciju katolicizma u Bohemiji te je državne funkcije vratio plemićima katolicima. Ipak, plemići Husiti nisu olako pristali na novu političku situaciju što je nastavilo oprobu Husita prema kralju i plemićima katolicima.²⁹⁸ Ratovi Husita i Katolika su nastavljeni, a neposredno prije Venceslavove smrti izbio je nova pobuna plemstva tijekom koje je kralj i umro 1419. godine.²⁹⁹

²⁹⁶ J. M. Klassen, 1978, str. 73.-74.

²⁹⁷ J. M. Klassen, 1978, str. 99.-100.

²⁹⁸ J. M. Klassen, 1978, str. 106.-108.

²⁹⁹ P. Rychterova, 2018, str. 169.

6. Zaključak

Temom *Svrgavanje kraljeva u srednjovjekovnoj Europi* pružio se uvid u političke i ideološke promjene koje su zahvatile Europu u razvijenom srednjem vijeku i koje su se nastavile do kraja srednjovjekovnog razdoblja. U vezi s tim, političke promjene koje su se dogodile u razvijenom srednjem vijeku ponajviše su se odrazile na političko uređenje Europe, a kao opravdanje političkim promjenama poslužile su ideološke promjene.

U fokusu srednjovjekovnog razdoblja bila je monarhija. Monarhija je smatrana idealnim državnim uređenjem u srednjem vijeku. S tim u vezi, za monarhijsko uređenje je bitna kraljevska vlast. Kraljevska vlast je bila univerzalna, neograničena i suverena. Također, prema srednjovjekovnim shvaćanjima kraljevska vlast je bila data od Boga i pripadala je isključivo kralju. Kraljevska vlast se prenosila nasljednim putem i na temelju načela primogeniture. Kralj je kraljevstvom vladao putem kraljevskih službenika, ali je bio najviša politička instanca u kraljevstvu i nitko nije mogao biti iznad njega. Štoviše, kralj je bio iznad zakona, tj., kraljeva riječ je bila zakon, a kraljevska vlast, kruna, kraljevstvo i podanici kraljevstva su bili smatrani kraljevim osobnim vlasništvom. Kraljevstvo je bilo personificirano kroz ličnost kralja, a pravi i idealan vladar je morao biti dobar, pravedan, milosrdan, pobožan, obrazovan i hrabar. Nadalje, vladar je morao posjedovati moć, strpljenje i morao je živjeti prema kršćanskim načelima. Takav vladar je bio glava kraljevstva i odraz božanskog djelovanja u kraljevstvu. Prema shvaćanjima nekih mislioca tijelom, odnosno kraljevstvom treba vladati jedna glava, odnosno jedan kralj jer svijetom vlada jedan Bog. Takvo mišljenje je postojalo do razdoblja razvijenog srednjeg vijeka kada je počelo jačanje još jednog političkog faktora, a to je bila aristokracija.

Aristokracija se u pravom smislu riječi pojavila u 12. stoljeću. Aristokracijom se smatraju članovi povlaštenog društvenog sloja, a dotičan status mogu dobiti na temelju rođenja ili na temelju obavljanja političkih, vojnih, crkvenih službi. Članovi aristokracije imaju nasljedan status i poseban pravni položaj. Za priznavanje aristokratskog statusa oba elementa su morala biti prisutna. U vezi s tim, nasljedni status bez pravnog priznanja nije bio dovoljan za stjecanje aristokratskog položaja. Stoga, osoba koja nije mogla dokazati pripadnost određenoj aristokratskoj obitelji nije mogla biti prihvaćena kao član aristokracije. Znatno jačanje aristokracije se počelo događati u 13. stoljeću. Jačanje moći aristokracije nije bio izoliran slučaj, odnosno ono se nije

dogodilo isključivo na jednom području, već se može smatrati jedinstvenim procesom koji je zahvatio cijelokupan prostor srednjovjekovne Europe. Čimbenici jačanja moći aristokracije su bili posjedi i utvrde. Štoviše, posjedi i utvrde su kasnije postali i čimbenici jačanja oligarhijske moći. Plemstvo koje je svoj status imalo na temelju podrijetla i bogatstva težilo je razvoju sve većeg političkog i ekonomskog utjecaja. Jačanje političkog i ekonomskog utjecaja događalo se u međusobnim sukobima sa ostalim plemićkim obiteljima, ali i u sukobima protiv kraljevskog autoriteta.

U vezi s tim, u razvijenom srednjem vijeku aristokracija je počela težiti ka prisvajanju kraljevskih ovlasti čime je počela „dirati“ u suverenitet kraljevske vlasti. Aristokracija je kraljevsku vlast ograničavala kroz novoformirane političke institucije, poput engleskog Parlamenta, ugarsko-hrvatskog Vijeća kraljevstva. Djelatnost dotičnih institucija se najviše očitovala tijekom razdoblja anarhije, odnosno tijekom odsustva vladara iz kraljevstva. Kada bi vladar bio odsutan iz kraljevstva aristokracija je bila slobodna raditi što je htjela i kako je htjela. Nadalje, ranije spomenute institucije su birale vladara što je znatna promjena u odnosu na prethodna razdoblja. U vezi s tim, kraljevska vlast se nije više prenosila nasljednim putem, već izbornim putem.

Kraljevska vlast je dobila ugovoreni karakter jer je vladar morao izreći krunidbenu zakletvu i pristati na uvjete krunidbene zavjernice. Zavjernicama se kralj obvezao da će vladati pravedno i da će poštovati državne zakone, a ono što je najbitnije jest to da se obvezao i da će poštovati slobode aristokracije koje joj pripadaju. Kada bi vladar pristao na uvjete krunidbene zavjernice tek onda bi bio okrunjen. Vladari koji nisu poštivali odredbe krunidbenih zavjernica bili su etiketirani kao tirani koji zloupotrebljavaju kraljevsku vlast kako bi ostvarili vlastite interese. Vladare tirane bi se često metaforički uspoređivalo sa vukovima. Ukoliko se vladar nakon krunjenja ne bi pridržavao odredbi zavjernica aristokracija bi to predstavila kao opasnost za interese svete krune te bio organizirala aristokratske pobune kojima bi nastojala ograničiti kraljevski autoritet. U krajnjem slučaju bi težila ka svrgavanju kraljeva sa prijestolja kao zadnjoj „crti“ obrane.

Iako su aristokratske pobune izgledale kao pobune plemstva i kraljevskog autoriteta, ipak su to bili međusobni sukobi aristokracije za ekonomskom i političkom nadmoći. U tim sukobima vladari bi bili pijuni aristokracije. Naime, vladari su bili potrebni aristokraciji kako bi im potvrdili političke, vojne ili crkvene položaje i kako bi im dali privilegije na temelju kojih je jačala njihova moć. Najčešće su aristokratske pobune bile borbe između stare i nove aristokracije.

Najbolji primjeri za razumijevanje teme Svrgavanje kraljeva u srednjovjekovnoj *Europi* bili su Englesko kraljevstvo, Ugarsko-hrvatsko kraljevstvo i češke zemlje. U vezi s tim, Englesko kraljevstvo je sa političkim i ideološkim promjenama objašnjenim u radu bilo suočeno u vrijeme vladavine dinastije Plantagenet. Naime, u radu su se razmotrile vladavine vladara Ivana Bez Zemlje, Edwarda I. i Edwarda II. Edward II. je bio prvi vladar koji je bio svrgnut sa prijestolja. Nadalje, okolnosti prikazane u radu su se u Ugarsko-hrvatskom kraljevstvu počele očitovati nakon smrti Ludovika I., odnosno za vladavine njegove kćeri Marije Anžuvinske te njenih nasljednika Žigmunda Luksemburškog i Matijaša Korvina. Naposljetku, u radu se razmotrilo i svrgavanje Venceslava IV. sa svetim rimskog prijestolja te pokušaj svrgavanja Venceslava kao vladara češke pokrajine Bohemije.

7. Sažetak

Svrgavanje kraljeva u srednjovjekovnoj Europi

U radu je predstavljeno svrgavanje kraljeva u srednjovjekovnoj Europi od strane plemstva. U fokusu rada se nalaze ideološki elementi koje je plemstvo iskoristilo u svrhu ograničavanja kraljevske vlasti. Naime, u teoriji se srednjovjekovno plemstvo predstavljalo kao „zajednica kraljevstva“ koja je kraljevstvo štitila od vladara tirana pri čemu se u ime dobrobiti kraljevstva nije ustručavala ni svrgnuti kralja. No, u praksi je plemstvo ograničavanje kraljevske vlasti i eventualno svrgnuće iste koristilo za ostvarivanje vlastitih političkih i ekonomskih interesa. Plemstvo je svoje interese iskazivalo u obliku krunidbenih zavjernica i povelja koje su vladari morali poštovati kako bi bili okrunjeni što će reći da je kraljevska vlast bila izbornog i ugovorenog karaktera. U slučaju kraljevskog nepoštivanja povelja plemstvo je imalo pravo organizirati oružanu pobunu protiv kraljeva. Pitanje svrgavanja kraljeva u srednjovjekovnoj Europi je obrađeno na primjerima vladavine engleskih kraljeva Ivana Bez Zemlje, ugarsko – hrvatskih vladara Marije Anžuvinske, Žigmunda Luksemburškog i Matijaša Korvina te vladavine svetorimskog cara Venceslava IV.

Ključne riječi: plemstvo, ugovorena kraljevska vlast, Velika Povelja, Sveta kruna

8. Summary

Deposing kings in medieval Europe

This master presents the deposition of kings in medieval Europe by the nobility. The focus of the master is on the ideological elements that the nobility used to limit the royal power. Namely, in theory, the medieval nobility was presented as a "community of the kingdom" that protected the kingdom from tyrant rulers, and in the name of the welfare of the kingdom, it did not even hesitate to depose the king. However, in practice, the nobility used the limitation of the royal power and its eventual overthrow for the realization of their own political and economic interests. The nobility expressed their interests in the form of coronation conspiracies and charters that the rulers had to respect in order to be crowned, which means that the royal power was of an elective and contractual nature. In case of royal disobedience of the charters, the nobility had the right to organize an armed rebellion against the kings. The issue of the deposition of kings in medieval Europe is explained by using the examples of the reign of the English kings John Lackland, the Hungarian-Croatian rulers Mary of Anjou, Sigismund of Luxemburg and Matthias Corvinus, and the reign of the Holy Roman Emperor Wenceslaus IV.

Key words: nobility, contractual kingship, Magna Carta, Holy crown

9. Popis literature

M. Ančić, 2020, The murder of queen Elizabeth: a case study of the late medieval political propaganda, *Zbornik povodom sedamdesetog rođendana Nikole Jakšića*, ur. I. Josipović, M. Jurković, Zadar, 2020, str. 385.- 406.

I. Bard, 1978, *Aristocratic revolts and the Late Medieval Hungarian State A.D. 1382.-1408*, doktorska disertacija, University of Washington.

R. Bartlett, 2000, *England Under the Norman and Angevin Kings 1075- 1225*, New York: Clarendon Press, 2000.

R. Bartlett, 2020, *Blood Royal: Dynastic Politics in Medieval Europe*, New York: Cambridge University Press, 2020.

T. N. Bisson, 2009, *The Crisis of the Twelfth Century: Power, Lordship and the Origins of European Government*, Princeton: Princeton University Press, 2009.

I. Botica, 2019, Bosansko Kraljevstvo: vrijeme sazrijevanja vrijeme razaranja, *Hrvatske zemlje u kasnome srednjem vijeku*, ur. M. Karbić, 2019, str. 401.- 442.

A. Bozhinovski, 2015, The influence of Magna Carta Libertatum in the development of the principle of rule of law, *Seeu preview*, vol. 11, no. 1, str. 175.-182.

M. Bloch, 2014. *Feudal Society*, New York: Routledge Classics, 2014.

D. Crouch, 2017, *Medieval Britain: c. 1000-1500*, New York: Cambridge University Press, 2017.

G. Dodd, A. Musson, 2006, *The reign of Edward II: New perspectives*, New York: York University Press, 2006.

S. Dokoza, 2011, Sigismundov porez na Crkvu, *Povijesni prilozi*, 41, str. 133.-142.

P. Engel, 2001, *The Realm of St Stephen: A History of Medieval Hungary 895-1526*, New York: I. B. Taurus Publishers, 2001.

A. Franzen, 2004, *Pregled povijesti Crkve*, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2004.

I. Goldstein, B. Grgin, 2006, *Europa i Sredozemlje u srednjovjekovnoj Europi*, Zagreb: Novi Liber, 2006.

H. Gračanin, 2011, Ivan Paližna u povijesnim vrelima i historigrafiji, *Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru*, no. 4, str. 237.-267.

B. Guenee, 1985, *States and Rulers in Later Medieval Europe*, New York: Basil Blackwell, 1985.

L. Heka, 2017, Ustavnopravno pitanje krunidbe u Hrvatsko-Ugarskom pravu, *Pravni vjesnik*, vol. 33, no. 3-4, str. 71.-91.

W. Hollister, 1961, King John and the Historians, *Journal of British Studies*, vol. 1, no. 1, str. 1.-19.

J. C. Holt, 2015, *Magna Charta*, Oxford: Cambridge University Press, 2015.

H. Kaminsky, 2002, The Noble Feud in Latter Middle Ages, *The Past and Present Society*, vol 177, str. 55.-83.

D. Klarić, M. Gardaš, 2003, Društveno-gospodarski i politički okviri koji prethode donošenju Magne Carte, *Pravni vjesnik*, vol. 19, no. 3.-4., str. 93.-108.

J. M. Klassen, 1978, *The Nobility and the Making of the Hussite Revolution*, New York: Columbia University Press, 1978.

P. Kolesarić, 2020, Povijesne okolnosti u Engleskoj i Ugarsko-Hrvatskom Kraljevstvu u vrijeme nastanka Velike povelje sloboda i Zlatne bule Andrije II., *Essehist: časopis studenata povijesti i drugih društveno-humanističkih znanosti*, no 10, str. 32.-41.

P. Laszlo, 2003, The Holy Crown of Hungary, Visible and Invisible, *The Slavonic and East European Review*, vol. 81, no 3, str. 421.-510.

J. R. Maddicott, 2004, *The origins of the English Parliament 924-1327*, Oxford: Oxford University Press, 2004.

C. J. Nederman, 2018, There are No „Bad Kings“: Tyrannical Characters and Evil Counselors in Medieval Political Thought, *Evil Lords: Theories and Representations of Tyranny from Antiquity to the Renaissance*, ur. Nikos Panou, Hester Schadee, New York: Oxford University Press.

W. M. Ormrod, 1995, *British History in Perspective: Political Life in Medieval England 1300-1450*, London: Palgrave Macmillan, 1995.

L. Petrović, L. Borić, 2021, Ivan Paližna i teza o nasilnoj smrti kraljice Elizabete Kotromanić (1387.), *Essehist: časopis studenata povijesti i drugih društveno-humanističkih znanosti*, vol. 11, str. 21.-25.

M. Petrović, 2019, From Victory to Defeat: The Political Career of Bishop Paul of Zagreb (1379.-1394.), *History in Flux*, vol. 1, no. 1, str. 22.-39.

M. Petrović, 2018, Politicized religion. The „contested“ prelates of Croatia, Dalmatia and Slavonia during the struggle for the throne of the Kingdom of Hungary (1382.-1409.), *Papers and Proceedings of the Third Medieval Workshop in Rijeka*, ur.

Kosana Jovanović, Suzana Miljan, Rijeka: Faculty of Humanities and Social Sciences University of Rijeka, str. 39.-53.

M. Prestwich, 2005, *Plantagenet England 1225-1360*, New York: Oxford University Press, 2005.

M. Prestwich, 1997, *Edward I.*, London: Yale University Press, 1997.

M. Rady, 2014, Hungary and The Golden Bull of 1222, *Istorie Institutionala Si Administrativa*, str. 87.-108.

P. Rychterova, 2018, A Crooked Mirror for Princes, *Evil Lords: Theories and Representations of Tyranny from Antiquity to the Renaissance*, ur. Nikos Panou, Hester Schadee, New York: Oxford University Press.

V. Stefanovska, 2015, The Legacy of Magna Carta and the Rule of Law in the Republic of Macedonia, *Seeu Review*, vol 11, no 1, str. 197.-205.

B. Stolleberg-Rilinger, 2018, *The Holy Roman Empire: a short history*, Princeton: Princeton University Press, 2018.

L. Sunderland, 2017, *Rebel Barons: Resisting Royal Power in Medieval Culture*, Oxford: Oxford University Press, 2017.

F. Šišić, 2004, *Povijest Hrvata: pregled povijesti hrvatskog naroda 600.-1526.*, Split: Marjan tisak, 2004.

C. Valente, 1998, The deposition and abdication of Edward II, *The English Historical Review*, vol. 113, 1998, str. 852.-881.

N. Vincent, 2015, Magna Carta and the English Historical Review: A Review Article, *The English Historical Review*, vol 130, no 544, str. 646.-684.

J. Watts, 2009, *The making of Europe polities 1300-1500*, New York, Cambridge University Press, 2009.

B. Weiler, 2007, *Kingship, Rebellion, and Political Culture: England and Germany c. 1215.-c. 1250*, New York: Palgrave Macmillan, 2007.

H. Zmora, 2001, *Monarchy, Aristocracy and the State in Europe 1300.-1800.*, New York: Historical Connections, 2001.

A. Zsoldos, 2013, Kings and Oligarchs in Hungary at the Turn of the Thirteenth and Fourteenth Century, *Hungarian Historical Review*, vol. 2, 2013, str. 211.-242.